L.N. TOLSTOY

İTİRAF

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: AYŞE HACIHASANOĞLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY
İTİRAF

ÖZGÜN ADI
ИСПОВЕДЬ
(Вступление к ненапечатанному сочинению)

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
AYŞE HACIHASANOĞLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2020
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
ŞENOL KARAKAYALI

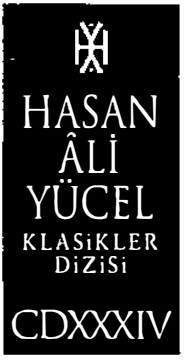
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, EKİM 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-276-7 (CİLTLİ)
ISBN 978-625-429-275-0 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

L. N. TOLSTOY

İTİRAF

(BASILMAMIŞ BİR ESERE GİRİŞ)

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
AYŞE HACIHASANOĞLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

İtiraf Tolstoy tarafından 1879 yılının sonunda yazıldı, 1881 yılının Temmuz başına kadar gözden geçirilip düzeltildi, eklenen bölümse 1882 yılına aittir.

İtiraf'ın ilk basımı *Russkaya Mısl* dergisinde (1882, No.5) "Basılmamış Bir Esere Giriş" başlığı altında, "İmanı zayıf olanı aranıza kabul edin, ama tartışmalı konulara girmeyin" (Havari Pavlus, Romalılara Mektup, 14:1) epigrafı ve dergi redaktörü S. A. Yuryev'in önsözüyle yapılacaktı. Ancak dergi, Tolstoy'un bu eseri olmaksızın çıktı: Dini sansür *İtiraf*'ın yayınını yasaklamış ve eser derginin baskısından çıkarılmıştı.

Tolstoy'un eseri, *İtiraf (Basılmamış Bir Esere Giriş)* adıyla ilk kez 1884 yılında Cenevre'de kitap olarak çıktı. Bu isim 1885 Mayıs'ından itibaren Tolstoy tarafından da kullanılmıştır. *İtiraf* Rusya'da ilk kez tam metin olarak 1906 yılında (*Vsemirnıy Vestnik* dergisi, No.1) yayınlanmış, daha sonra pek çok yayınevi tarafından defalarca yeni baskıları yapılmıştır.

İtiraf 1870'li yılların ikinci yarısında Lev Nikolayeviç Tolstoy'un dünya görüşünde meydana gelen bir kırılmadan, kendi deyimiyle "ikinci doğumu"ndan sonra yazdığı, tamamlanmış ilk eseridir.

İtiraf Tolstoy'un yaratma eyleminde beklenmedik bir yazı tarzı olmamıştır. Tolstoy kendi kendini analiz etme ve günahlarını itiraf etme konusunda her zaman önüne geçilmez bir gereksinim duymuştur. Her iki gereksinim de altmış yıl boyunca kısa aralıklarla yazdığı günlüğünde, mektuplarında, 1860-1870 yıllarına ait tamamlanmamış felsefi yazılarında, sonuçta bütün sanatsal yaratılarında yer almıştır. "Yaşamıma karşı okurda tiksinti uyandırmak yeni yapıtımın asıl hedefi," diyor Tolstoy bir mektubunda. Her zaman içebakış eğiliminde olan Tolstoy, *İtiraf*'ta yeni bir yola adım attıktan sonra geçmiş hayatının hatalarını abartılı bir biçimde dile getirerek kendini yerer.

Tolstoy, inancı yaşamın gücü olarak, yaşamın anlamını bilmek olarak tanımlıyor. Kaçınılmaz ölümle ortadan kalkmayan hayatın anlamı ise *İtiraf*'ın yazılmasından çok daha önce de Tolstoy için çok önemli bir konudur.

Tolstoy'un 1877 başlarında üzerinde çalıştığı Anna Karenina'da, o sırada yazarın geçirdiği ruhsal bunalımın izlerini taşıyan tasvirler bulmak mümkündür. Tolstoy da kahramanı Levin gibi dünya görüşünün temelleri konusunda canını yakan kuşkular içindedir. Kendisini rahatsız eden hayatın anlamı ve amacı hakkındaki sorulara yanıt aramaktadır. Dinle ilgili kuşkularının çözümünü, bu çözümleri bulmayı düşündüğü ilahiyat eserlerinde, mesleği din adamlığı olan insanlarla görüşmelerinde değil, emekçi Rus halkıyla ilişkilerinde bulmuştur. Tolstoy, erdemle ilgili düşüncelerin tahrif edilmesini eğitimli sınıf diye adlandırdığı sosyal insan topluluğuyla, gerçek erdemin varlığını ise köylü dünyasıyla, emekçi Rus halkıyla ilişkilendiriyordu.

Tolstoy'un yaratıcılık yolunun başında biçimlenen bu sosyal-ahlaki tez, kendini manevi olarak yaratma ve "gerçek" Hristiyanlığı kendine özgü ahlâki bir temele dayanan beşerî, hümanist bir öğreti olarak anlamlandırma konusunda daha sonra yazacaklarını da belirlemiştir.

İtiraf

Tolstoy, yaratıcılık yolunun başından itibaren var olanla olması gereken arasındaki aykırılıkların ortadan kaldırılmasını kişinin iç çabasına doğrudan bağımlı kılıyor ve böylece ahlaki mükemmelleşmeyi, kötülükten iyiliğe doğru hareket-te en önemli temel olarak görüyordu.

Sadece bir dünya görüşünden diğerine geçişte değil, aynı zamanda bu dünya görüşlerinin her birinde ilerlemenin zorluğunu kavraması, Tolstoy'un 1860-1870 yıllarında dikkatini insanın manevi evrimine, inanç sahibi olmadan önceki aşamanın incelenmesine yoğunlaştırmasına neden olmuştur.

Çeviriye şu metin esas alınmıştır: *Toplu Eserler* (90 cilt), Moskova, Hudojestvennaya Literatura Yayınevi, 1957, cilt 23, (*Polnoye Sobraniye Soçineniy* v 90 t., M. Hudojestvenneya Literatura, 1957 – t.23).

Ayşe Hacıhasanoğlu

I

Ortodoks Hristiyan inancına göre vaftiz edildim ve yetiştirildim. Çocukluğumdan başlayarak tüm yeniyetmelik ve gençliğimde bu inançla eğitildim. Fakat on sekiz yaşımdayken üniversitenin ikinci sınıfından ayrıldığımda[1] artık bana öğretilenlerin hiçbirine inanmıyordum.

Bazı anılarıma bakarsam hiçbir zaman da ciddi olarak inanmamışım, sadece bana öğretilenlere ve büyüklerin açıklamalarına güven duymuşum; ancak hiç sağlam olmayan bir güvenmiş bu.

Anımsıyorum da artık çoktan göçmüş, o zamanlarsa lisede okuyan Volodenka M.[2] adlı bir çocuk, ben on-on bir yaşlarımdayken bir pazar günü bize gelmiş ve lisede yapılan bir keşfi bize en son havadis olarak açıklamıştı. Bu keşfe

1 Tolstoy, 1844 yılında Kazan Üniversitesi'nin Şarkiyat Fakültesi'ne girdi. Bir yıl sonra Hukuk Fakültesi'ne geçti. 1847 yılında üniversiteden ayrıldı. (Rusça yayıncının notu.)

2 Vladimir Alekseyeviç Milyutin (1826-1855), Petersburg Üniversitesi'nde önce devletler hukuku, daha sonra idare hukuku profesörü olmuştur, Savaş Bakanı D. A. Milyutin'in kardeşidir. Tolstoy kardeşlerle Milyutin kardeşler arasındaki dostça ilişkiler, Tolstoy ailesinin Moskova'da bulunduğu dönemde kurulmuştur. Bu sırada çocuklar Fransızca ve Latince derslerini aynı öğretmenden almışlardır. V. A. Milyutin araştırma çalışmalarına daha üniversite öğrencisiyken başlamış ve yetenekli bir edebiyatçı ve bilim adamı olarak kendini göstermiştir. V. A. Milyutin, yirmi dokuz yaşında özel nedenlerle hayatına son vermiştir. (R.y.n.)

göre Tanrı yoktu ve bize öğretilenlerin hepsi yalandan ibaretti (1838 yılında oluyordu bu). Anımsıyorum, bu haber ağabeylerimin[3] ilgisini çekmiş, konuşup tartışmak için beni de yanlarına çağırmışlardı. Hepimizin çok heyecanlandığını, bu haberi çok ilgi çekici ve gayet mümkün bir şey olarak karşıladığımızı da anımsıyorum.

Bir şey daha anımsıyorum, üniversitede okuyan ağabeyim Dmitriy, mizacına özgü bir coşkunlukla bir anda dine sarılıp bütün ayinlere gitmeye, oruç tutmaya, saf ve ahlaklı bir yaşam sürmeye başladığında hepimiz, hatta büyükler bile sürekli alaya almış, nedense Nuh demeye başlamıştık ona. Anımsıyorum, o zamanlar Kazan Üniversitesi kayyumu olan Musin-Puşkin, bizi evine dansa çağırmış, gelmeyi reddeden ağabeyimi, Kral Davut'un da Ahit Sandığı önünde dans ettiğini[4] alaycı bir dille anlatarak ikna etmişti. O zamanlar büyüklerin bu şakalarını doğru bulurdum ve dini kurallar kitabını öğrenmek, kiliseye gitmek gerekse bile bunları çok ciddiye almanın pek de gerekli olmadığı sonucuna varırdım. Bir şey daha anımsıyorum, çok genç yaşlarımda Voltaire okurdum ve Voltaire'in alayları bırakın beni öfkelendirmeyi çok da eğlendirirdi.

İnançla bağımı kaybetmem, bizim tarzda eğitim görmüş insanlarda geçmişte ve şimdi nasıl olduysa aynen öyle oldu. Bence bu kopma çoğunlukla şu şekilde oluyor: İnsanlar herkesinki gibi bir yaşam sürüyor, ancak herkes, bırakın dini kurallarla bir ortaklığı olmayı, büyük ölçüde onlara zıt esaslara göre yaşıyor; din kuralları hayatın içine katılmıyor, başka insanlarla ilişkilerde hiçbir zaman bu kurallarla yüz yüze gelinmiyor ve kendi yaşamlarında da insanlar bunları yerine

3 Tolstoy'un üç ağabeyi vardı: Nikolay (1823-1860), Sergey (1826-1904) ve Dmitriy (1827-1856). (R.y.n.)

4 İsrail-Yahudi Devleti'nin kralı (M.Ö. 10. yy.) ve aynı zamanda Zebur'un indirildiği peygamber olan Davut, Kudüs'ü aldıktan sonra içinde kutsal tabletlerin bulunduğu Ahit Sandığı'nı buraya taşırken sandığın önünde dans etmiştir. (ç.n.)

getirmiyor; bu din kuralları yaşamdan uzak, yaşamdan bağımsız bir yerlerde ilan ediliyor. Yüz yüze gelirsen de sadece yaşamla bağlantılı olmayan, yüzeysel, harici bir olgu olarak yüz yüze geliyorsun.

Bir zamanlar olduğu gibi şimdi de bir insanın hayatına, yaptığı işlere bakarak dindar olup olmadığını öğrenmek olanaksızdır. Eğer Ortodoks dinine açıkça inananlarla onu reddedenler arasında bir fark varsa, bu fark birincilerin lehine değildir. Şimdi olduğu gibi eskiden de Ortodoksluğu açıkça kabul ve ilan edenler arasında büyük ölçüde dar kafalı, sert, acımasız, ahlaksız ve kendini çok önemli sayan insanlara rastlanıyordu. Akıl, onur, doğruluk, iyi yüreklilik ve ahlak ise daha çok kendisini inançsız sayan insanlarda görülüyordu.

Okullarda din kurallarını öğretirler ve öğrencileri kiliseye gönderirler; memurlardan ekmek-şarap ayinine katıldığına ilişkin tanık göstermesini isterler. Ancak artık bir okulda okumayan ve bir devlet memuriyetinde bulunmayan bizim çevremizden bir insanın, eski zamanlarda daha fazla olmakla birlikte şimdi de Hristiyanlar arasında yaşadığını ve kendisinin de Hristiyan Ortodoks dininden kabul edildiğini bir kere olsun aklına getirmeden onlarca yıl yaşaması mümkündür.

Gerek şimdi gerekse eski zamanlarda güvene dayanarak kabul edilen ve dış baskıyla sürdürülen din kuralları, bu kurallara zıt bilgilerin ve yaşam deneyiminin etkisi altında yavaş yavaş eriyor ve insan, kendisine çocukluğundan itibaren açıklanan din kurallarının çoktandır izi bile kalmadığı halde, uzun bir zaman boyunca bu inanç kurallarının kendisinde bir bütün olarak bulunduğunu zannederek yaşıyor.

Akıllı ve doğru sözlü bir insan olan S.,[5] inanmaktan nasıl vazgeçtiğini anlatıyordu bana. Yirmi beş-yirmi altı yaşlarındayken bir av sırasında konakladıkları yerde çocukluğundan beri edindiği eski bir alışkanlıkla akşam vakti dua etmeye başlamış. Avda onunla birlikte olan ağabeyi, kuru

5 Tolstoy'un ağabeylerinden Sergey Nikolayeviç'ten söz ediliyor. (R.y.n.)

otların üstüne uzanmış ona bakıyormuş. S. duasını bitirip de yatmaya davrandığında ağabeyi "Bunları hâlâ yapıyor musun sen?" demiş. Başka da bir şey söylememişler birbirlerine. Ve S., o günden sonra dua etmeyi de kiliseye gitmeyi de bırakmış. Otuz yıldır da dua etmiyor, ekmek-şarap ayinine katılmıyor, kiliseye gitmiyormuş. Bunun nedeni, ağabeyinin düşüncelerini bilmesi, bu düşüncelere katılması, kendi içinde bir karara varması değil, ağabeyinin söylediği bu sözün, kendi ağırlığıyla zaten devrilmeye hazır durumdaki bir duvarı parmağının bir fiskesiyle yıkmış olmasıymış; bu söz, inancın bulunduğunu düşündüğü yerde uzun zamandır bir boşluk olduğunu ve ağzından çıkan dua sözlerinin, çıkardığı haçların ve dua sırasında secdeye varmalarının aslında tamamen anlamsız hareketler olduğunu göstermiş. Bu hareketlerin anlamsızlığını anlayınca da bunlara devam edememiş.

Bu durum çok fazla insanın başına gelmiş ve gelmektedir sanırım. Ben, bizim eğitim tarzımızdaki insanlardan, kendisine karşı dürüst olabilen insanlardan söz ediyorum, din ve inanç konusunu her ne çeşit olursa olsun geçici amaçlarına erişmek için bir araç haline getiren insanlardan değil. (Onlar için din, günlük hayattaki çeşitli amaçlarına ulaşmak açısından sadece bir araç olduğundan buna inanç denilemez, bu yüzden de bu insanlar en köklü inançsızlardır.) Bizim eğitim çevremizden gelen bu insanlar, bilgi ve yaşam ışığının o suni yapıyı yakıp erittiği, onların da bunu fark ederek o yeri boşalttıkları ya da henüz bunu fark etmedikleri bir konumdadır.

Çocukluğumdan başlayarak bana bildirilen din kuralları başkaları gibi bende de yok oldu, ancak bir tek farkla: ben çok erken yaşta çok fazla okumaya ve düşünmeye başladığımdan dinden vazgeçmem çok erken ve bilinçli bir vazgeçiş oldu. On altı yaşımdan itibaren dua etmeyi bıraktım, kiliseye gitmeyi ve oruç tutmayı kendi isteğimle terk ettim. Çocukluğumdan başlayarak bana bildirilmiş olanlara inan-

mayı bıraktım ama yine de inandığım bir şey vardı. Neye inandığımı asla söyleyemezdim. Tanrı'ya da inanıyordum, ya da daha doğrusu Tanrı'yı reddetmiyordum, ama bu hangi Tanrı'ydı işte onu söyleyemezdim; İsa'yı da onun öğretisini de reddetmiyordum, ama aynı şekilde öğretisinin ne olduğunu da söyleyemezdim.

Şimdi o günleri hatırlarken inancımın, hayvani içgüdüler dışında hayatıma yön veren tek gerçek inancımın, o sıralarda mükemmelleşme inancı olduğunu apaçık görüyorum. Ama mükemmelleşme neydi ve mükemmelleşmenin nasıl bir amacı vardı, bunu da söyleyemezdim. Kendimi zihinsel olarak mükemmelleştirmeye çalışıyordum, öğrenebileceğim ve hayatın karşıma çıkardığı her şeyi öğreniyordum; irademi mükemmelleştirmeye çalışıyordum, uymaya gayret edeceğim kurallar koyuyordum kendime; her türlü alıştırmayla gücümü ve becerilerimi geliştirerek, her türlü yoksunlukla dayanıklı ve sabırlı olmayı öğreterek kendimi fiziksel olarak mükemmelleştiriyordum. Bunların hepsini de mükemmelleşme olarak görüyordum. Hepsinin temeli elbette ahlaki mükemmelleşmeydi, ama kısa sürede onun yerini genel olarak mükemmelleşme, yani sadece kendi kendimin ya da Tanrı'nın karşısında daha iyi olma isteği değil, diğer insanlar karşısında da daha iyi olma isteği aldı. Çok kısa bir süre sonra da insanlar karşısında daha iyi olma isteği, yerini başka insanlardan daha güçlü olma, yani başkalarından daha ünlü, daha önemli, daha zengin olma isteğine bıraktı.

II

Bir gün hayatımın hikâyesini, gençliğimin bu on yılının dokunaklı ve ibret verici hikâyesini anlatacağım. Sanırım pek çok kişi aynı şeyleri yaşamıştır. İyi insan olmayı bütün kalbimle istiyordum; ama gençtim, tutkularım vardı, iyiyi aradığım o günlerde yalnızdım, yapayalnızdım. En içten isteklerimi oluşturan bir şeyi, yani ahlâk açısından iyi bir insan olmak istediğimi ne zaman göstermeye çalışsam küçümsemelerle, alaylarla karşılaşıyordum; oysa ne zaman iğrenç tutkulara kapılsam beni övüyor, teşvik ediyorlardı. Mevki ve makam düşkünlüğü, iktidar hırsı, çıkarcılık, şehvet düşkünlüğü, kibir, öfke, intikam... Bunların hepsi saygı görüyordu. Kendimi bu tutkulara kaptırdığımda yetişkin birine benziyordum ve takdir edildiğimi hissediyordum. Yanında kaldığım, dünyanın en saf varlığı, iyi yürekli teyzeciğim[6] benim için, evli bir kadınla aramda bir ilişki olmasından başka bir şey istemeyeceğini söylerdi hep: "Rien ne forme un jeune homme comme une liaison avec une femme comme il faut."[7] Benim için bir arzusu daha vardı: Yaver olmam, daha da iyisi hükümdarın yaveri olmam; onu en mutlu edecek şey

6 Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya (1792-1874) kastediliyor. (R.y.n.)

7 Genç bir erkeği hiçbir şey düzgün bir kadınla ilişkisi kadar şekillendirmez. (Fr.)

de çok zengin bir kızla evlenmem ve bu evlilik sonucunda olabildiğince fazla toprak kölesine sahip olmamdı.

O yılları korkmadan, tiksinmeden ve yüreğimde acı duymadan hatırlayamıyorum. Savaşta adam öldürdüm,[8] öldürmek amacıyla insanları düelloya davet ettim, kumar oynayıp kaybettim, köylülerin emeklerini iç ettim, onları cezalandırdım, zina yaptım, iğfal ettim. Yalan, hırsızlık, her çeşit zina, sarhoşluk, zorbalık, cinayet... İşlemeyeceğim suç yoktu ve bütün bunlar için yaşıtlarım beni övüyor, nispeten ahlaklı biri sayıyorlardı, hâlâ da öyle sayıyorlar.

Bu şekilde on yıl geçirdim.

Bu sırada şöhret düşkünlüğü, hırs ve kibir yüzünden yazmaya başladım. Yaşarken ne yapıyorsam yazdıklarımda da aynısını yapıyordum. Uğruna yazmaya başladığım ün ve paraya sahip olmak için iyileri saklamak ve kötüleri göstermek gerekiyordu. Ben de öyle yapıyordum. Hayatımın anlamını oluşturan iyi biri olma isteğimi yazılarımda umursamazlık ve hatta hafif bir alaycılık görüntüsü altına saklama yoluna başvuruyordum çoğu zaman. Bunu da başarıyordum: Beni övüyorlardı.

Savaştan sonra yirmi altı yaşımda Petersburg'a geldim ve yazarlarla yakınlık kurdum. Beni kendilerinden biri olarak kabul ettiler, pohpohladılar. Daha etrafıma şöyle bir bakınmaya zaman bulamadan, yakınlaştığım bu insanların yaşamla ilgili sınıfsal yazar görüşleri tarafımdan benimsenmiş ve önceki iyi olma çabalarının hepsini tümden unutturmuştu. Bu görüşler, yaşamımdaki düzensizliğin altına bu yaşam tarzını haklı çıkaran bir teori yerleştirmişti.

Yazı yoldaşlarım olan bu insanların hayat görüşü, hayatın genel olarak gelişerek ilerlediği ve biz düşünce insanlarının bu gelişimin başlıca katılımcıları olduğu, düşünce insan-

8 Tolstoy, 1851-1853 yıllarında Kafkasya'daki askeri hareketlere katılmış, 1854 yılında Tuna Ordusu'nda görev yapmış, 1854 Kasımından 1855 Ağustosuna dek kuşatma altındaki Sivastopol savunmasında yer almıştır. (R.y.n.)

ları arasında başlıca etkiyi ise bizlerin, yani sanatçı ve şairlerin yaptığı şeklindeydi. Bizim görevimiz insanlara bir şeyler öğretmekti. Bu teori, şu doğal soruyla, "Ben ne biliyorum ve ne öğretebilirim?" sorusuyla karşılaşmamak için, sanatçının ve şairin bir şey bilmesine gerek kalmadan bir şeyler öğrettiğini söylüyordu. Ben mükemmel bir sanatçı, mükemmel bir şair sayılıyordum, bu nedenle de bu teoriyi benimsemem çok doğaldı. Bir sanatçı ve şair olarak yazıyordum, ne olduğunu bilmesem de bir şeyler öğretiyordum. Bunun için bana para ödüyorlardı, yemem içmem harika, oturduğum yer mükemmel, birlikte olduğum kadınlar ve toplum harikaydı, şöhretim vardı. Demek ki öğrettiğim şeyler çok iyiydi.

Şiirin değerine ve yaşamın gelişimine duyulan bu inanç bir dindi ve ben bu dinin papazlarından biriydim. Bu dinin papazı olmak çok faydalı, çok hoş bir şeydi. Ben de bu dinin gerçekliğinden kuşku duymadan uzun bir zaman onunla yaşadım. Fakat bu hayatın ikinci ve özellikle de üçüncü yılında bu inancın kusursuzluğundan kuşkulanmaya ve onu araştırmaya başladım. Kuşkularımın ilk nedeni bu dinin papazlarının kendi aralarında hemfikir olmadığını fark etmemdi. Bazıları, "Biz en iyi ve en yararlı öğretmenleriz, ne gerekiyorsa onu öğretiyoruz, öbürleri yanlış şeyler öğretiyor," diyorlardı. Öbürleri ise, "Hayır gerçek öğretmenler biziz, siz yanlış şeyler öğretiyorsunuz," diyordu. Ve tartışıyor, bozuşuyor, çekişiyor, birbirlerini kandırıyor, karşılıklı hileler yapıyorlardı. Ayrıca aramızda kim haklı, kim haksız umursamayan, sadece bu faaliyetimiz yardımıyla kendi haris amaçlarına ulaşan insanlar vardı. Bütün bunlar, beni dinimizin gerçekliği konusunda kuşkuya düşürdü.

Ayrıca yazarlık dininin gerçekliğinden kuşkulanınca bu dinin papazlarını daha dikkatli gözlemlemeye başladım ve bu dinin papazları olan yazarların hemen hemen hepsinin ahlâksız insanlar, çoğunlukla da karakter bakımından önemsiz ve kötü insanlar, daha önceki eğlence düşkünü ha-

yatımda ve askerliğim sırasında karşılaştığım insanlardan daha aşağı insanlar, ama kendine güvenen ve ancak son derece kutsal insanların ya da kutsallığın ne demek olduğunu bilmeyenlerin olabilecekleri kadar kendinden hoşnut insanlar olduklarına inandım. İnsanlardan tiksindim, kendimden hem tiksindim hem de bu dinin bir aldatmaca olduğunu anladım.

Ancak bu dinin tam bir yalan olduğunu kısa sürede anladığım ve ondan vazgeçtiğim halde bu insanlar tarafından bana verilmiş unvandan, sanatçı, şair, öğretmen unvanından vazgeçmemem de tuhaftır. Büyük bir saflıkla bir şair, bir sanatçı olduğumu ve ne öğrettiğimi bilmesem de herkese bir şeyler öğretebildiğimi sanıyordum. Öyle yapmaya da devam ediyordum.

Bu insanlarla yakınlaşmamın sonucu olarak yeni bir kusurum daha çıktı ortaya: hastalık derecesine varan bir kibir ve ne öğrettiğimi kendim de bilmeden insanlara bir şeyler öğretmekle görevli olduğuma duyduğum delice güven.

Şimdi o günleri, o zamanki ruh halimi ve o insanların (şimdi de binlerce var bu insanlardan) ruh hallerini anımsayınca üzülüyorum, bu durum bana hem korkunç hem de gülünç geliyor, tam bir tımarhanede hissedebileceğin duygunun aynısı ortaya çıkıyor.

Hepimiz o zaman konuşmamız gerektiğinden, olabildiğince çabuk, olabildiğince fazla konuşmamız, yazmamız, yayınlatmamız gerektiğinden, bütün bunların insanlığın iyiliği için gerekli olduğundan emindik. Ve binlercemiz birbirimizi inkâr ederek, birbirimize küfrederek, başkalarına akıl hocalığı yaparak durmadan yazıyor, yayınlıyorduk. Hiçbir şey bilmediğimizin, yaşamın en basit sorusu "Ne iyi, ne kötü?" sorusuna bile ne yanıt vereceğimizi bilmediğimizin farkında olmayan bizler, birbirimizi dinlemeden, bana da göz yumsunlar, beni de övsünler diye zaman zaman birbirimize göz yumup birbirimizi överek, zaman zaman da tıpkı

bir tımarhanedeki gibi birbirimize kızıp avaz avaz bağırarak hep bir ağızdan konuşuyorduk.

Binlerce işçi son güçlerini harcayarak gece gündüz çalışıyor, milyonlarca sözcüğü dizip basıyorlardı ve posta idaresi bunları bütün Rusya'ya taşıyordu; biz ise daha fazla, daha fazla öğretiyorduk, öğretiyorduk, öğretiyorduk, her şeyi öğretmeye yetişemiyorduk ve bizi çok az dinliyorlar diye hep kızıyorduk.

Çok tuhaf ama şimdi anlıyorum. Olabildiğince fazla para ve övgü kazanmak istememiz gerçek, samimi düşüncemizdi. Bu amaca ulaşmak için kitaplar ve gazete yazıları yazmak dışında hiçbir şey yapamazdık. Biz de bunu yapıyorduk. Ama bu kadar yararsız bir iş yapmamız ve çok önemli insanlar olduğumuza güvenmemiz için faaliyetimizi haklı çıkaracak bir düşünceye de gerek duyuyorduk. Ve aramızda şöyle bir şey uydurduk: Var olan her şey akla uygundur. Var olan her şey gelişir. Ve her şey eğitim yoluyla gelişir. Eğitim ise kitapların, gazetelerin yaygınlığıyla ölçülür. Bize kitaplar ve gazete yazıları yazdığımız için para ödüyorlar ve saygı gösteriyorlar, bu yüzden bizler en faydalı, en iyi insanlarız. Hepimiz hemfikir olabilseydik, çok güzel bir düşünce olabilirdi bu; ancak birisi tarafından belirtilen bir düşünce üzerine her zaman başka birisi tarafından ifade edilen taban tabana zıt başka bir düşünce ortaya çıkıyordu; bu durum keşke yanıldığımızı anlamamızı sağlasa, aklımızı başımıza getirmiş olsaydı. Ama biz bunu fark etmiyorduk. Bize para ödüyorlardı ve bizim partiden insanlar bizi övüyordu; dolayısıyla bizler, tek tek her birimiz kendimizi haklı görüyorduk.

Tımarhaneden hiçbir farkı olmadığını şimdi anlıyorum; o zamanlar ise bundan belli belirsiz bir kuşku duyardım ve bütün deliler gibi kendimden başka herkese deli derdim.

III

Evlenene dek[9] altı yılımı daha kendimi bu deliliğe kaptırarak böylece geçirdim. O dönemde yurt dışına gittim.[10] Avrupa'daki hayat ve benim ilerici, bilgili Avrupalı insanlarla yakınlaşmam, genel anlamda mükemmelleşme inancımı daha da pekiştirdi, çünkü bu inancın aynısını onlarda da bulmuştum. Bu inanç zamanımızın eğitimli insanlarının çoğunda bulunan alışılmış biçimini aldı bende. Bu inanç "ilerleme" sözcüğüyle ifade ediliyordu. O zamanlar bu sözcüğün bir anlam ifade ettiğini sanıyordum. Yaşayan her insan gibi daha iyi nasıl yaşarım sorusuna kafa yoran ben, bu soruya ilerlemeye uygun yaşamalıyım yanıtını verirken, dalgalar ve rüzgârla sürüklenen bir kayıktaki adamın söylediklerinin aynısını söylediğimin henüz farkında değildim. Adam kendisi için en önemli ve biricik soruya, "Nereye yanaşmalı?" sorusuna yanıt veremediğinde "Bizi nereye götürürse artık," diyecektir.

O zamanlar bunun farkında değildim. Sadece insanların yaşamı anlamadıklarını kendilerinden gizlemek amacıyla yararlandıkları günümüzün bu genel boş inancına, aklım

9 Tolstoy, 23 Eylül 1862'de Sofya Andreyevna Bers'le evlendi. (R.y.n.)

10 Tolstoy yurt dışına ilk kez 1857'de gitti. 29 Ocak'ta Moskova'dan yola çıktı ve 30 Temmuz'da yurt dışından Petersburg'a döndü. Fransa, İsviçre ve Almanya'yı gezdi. (R.y.n.)

değilse de duygularım arada bir isyan ediyordu. Öyle bir şey ki, Paris'te bulunduğum sırada bir ölüm cezasının infazını izlemek, ilerleme konusundaki boş inancımın ne kadar güvenilmez olduğunu gözlerimin önüne sermişti. Başın bedenden ayrıldığını, başın ve bedenin ayrı ayrı kutularda çırpınarak ses çıkarmaya başladığını gördüğümde aklımla değil, bütün varlığımla anladım ki, hiçbir akıl ve ilerleme teorisi bu hareketi haklı çıkaramaz; hangi teoriye uygun olursa olsun, dünya yaratıldığından beri dünyadaki bütün insanlar gerekli bulsalar bile ben bunun gereksiz ve kötü bir şey olduğunu, bu yüzden de neyin iyi, neyin gerekli olduğuna karar verirken insanların ne söylediğinin ve ne yaptığının değil, ilerlemenin de değil, kendi yüreğimle hissettiklerimin önemli olduğunu biliyorum. İlerleme batıl inancının yaşam için yetersiz olduğunu anladığım bir başka olay da kardeşimin ölümüydü.[11] Akıllı, iyi yürekli, ciddi bir insandı, genç yaşta hastalandı, bir yıldan fazla ıstırap çekti ve neden yaşadığını anlamadan, neden öldüğünü ise daha da az anlayarak acılar içinde öldü. Kardeşim acılar içinde yavaş yavaş ölürken hiçbir teori bana da ona da bu soruların yanıtını veremezdi.

Ama bunlar kuşku duyduğum ender anlar, ender durumlardı, esasında ben sadece ve sadece ilerleme inancına bağlı kalarak yaşamaya devam ediyordum. "Her şey gelişiyor, ben de gelişiyorum; neden her şeyle birlikte benim de geliştiğimse ileride anlaşılacak." O zamanlar inancımı bu şekilde formüle etmiş olmalıyım.

Yurt dışından döndükten sonra köye yerleştim ve köy okullarında ders verdim. Bu benim gönlüme göre bir işti, çünkü gözümle gördüğüm yalan, edebiyat öğretme faaliyetimde de artık iyice gözüme batan yalan yoktu bu işte. Burada da ilerleme adına hareket ediyordum, ama ilerlemenin kendine artık eleştirel yaklaşıyordum. Ortaya çıktığı bazı

11 Nikolay Nikolayeviç Tolstoy 20 Eylül 1860'ta veremden öldü. (R.y.n.)

durumlarda ilerlemenin yanlış gerçekleştiğini, ilkel insanlara ve köylü çocuklarına istedikleri herhangi bir ilerleme yolunu seçmelerini önererek son derece özgürce yaklaşmak gerektiğini söylüyordum kendime.[12] Aslında hep o çözümlenemez bir ve aynı meselenin etrafında dolanıp duruyordum: ne öğrettiğimi bilmeden öğretmek. Edebiyat faaliyetinin yüksek çevrelerinde ne öğrettiğini bilmeden öğretmenin olanaksız olduğunu anlamıştım, çünkü herkesin farklı farklı şeyler öğrettiğini ve aralarındaki tartışmalarla tek yaptıklarının, bilgisizliklerini kendi kendilerinden saklamak olduğunu görüyordum; burada ise köylü çocuklarıyla ilgilenirken bu çocuklara istediklerini öğrenme olanağı vererek bu zorluğun üstesinden gelinebileceğini düşünüyordum. O büyük arzumu yerine getirmek, yani kendim de neyin gerekli olduğunu bilmediğimden gerekli bir şey öğretemeyeceğimi ruhumun derinlerinde çok iyi bildiğim halde öğretme isteğimi gerçekleştirmek için nasıl zikzaklar çizdiğimi hatırlamak şimdi gülünç geliyor bana. Okuldaki derslerde geçen bir yıldan sonra kendim hiçbir şey bilmezken başkalarına nasıl bir şeyler öğretilebileceğimi öğrenmek için bir kez daha yurt dışına gittim.[13]

Yurt dışında bunu öğrendiğimi sanıyordum ve köylülerin kölelikten özgürlüğe kavuştukları yıl bu hikmetle donanmış olarak Rusya'ya geri döndüm, arabuluculuk gö-

12 Tolstoy 1859-1862 yılları arasında pedagojik çalışmalarla uğraşmıştır. Ancak daha 1849 yılında köylü çocukları için bir okul kurma denemesine girişmiştir. Köylü sorunlarının çözümünü, insan kişiliğinin mükemmelleşmesi sorununun bir parçası olarak ele alıyordu. Sadece beşerî kültürü köylü çocuklarına öğretme isteğiyle yetinmeyip, aynı zamanda bu çocukların kendi aralarındaki ve öğretmenleriyle ilişkilerinde farklı sosyal konumlardaki insanların manevi dünya ortaklığını yaratacağını düşündüğü saf insani ilişkileri de görmek istiyordu. Tolstoy'un pedagoji sisteminin temel ilkesi, öğrencilere karşı öğretmenden gelecek hiçbir zorlamanın olmamasıydı. (R.y.n.)

13 Tolstoy, 2 Temmuz 1860'ta ikinci kez yurt dışına gitti ve Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika'yı ziyaret ettikten sonra 12 Nisan 1861'de ülkesine geri döndü. (R.y.n.)

revi alıp[14]okumamış cahil halkı okullarda, okumuşları da yayınlamaya başladığım bir dergide eğitmeye koyuldum.[15] İşler iyi gidiyor gibiydi ama ben zihinsel olarak tam sağlıklı olmadığımı ve bunun uzun süre devam edemeyeceğini hissediyordum. Eğer yaşamımda tadına henüz varmadığım ve bana kurtuluş vaat eden bir şey, yani aile yaşantısı olmasaydı, elli yaşımda kapıldığım bu umutsuzluğa belki de daha o zamanlar kapılırdım.

Bir yıldır arabuluculukla, okullarla ve dergiyle uğraşıyordum, kafam çok karıştığı ve ipin ucunu kaçırdığım için canım burnumdaydı, arabuluculuk konusundaki mücadele bana çok ağır geliyordu, okullardaki faaliyetim çok bulanık, çok belirsiz görünüyordu, dergide de hep aynı şekilde herkesi eğitmekle ne öğreteceğimi bilmediğimi gizleme isteği arasında çizdiğim zikzaklar bana çok itici gelmeye başlamıştı, sonuçta fiziksel olmaktan çok ruhen hastalandım, her şeyi bırakıp hava almaya, kımız içmeye ve hayvani bir hayat sürmeye bozkıra, Başkırların diyarına gittim.

Oradan dönünce evlendim. Mutlu aile yaşantısının yeni koşulları beni hayatın genel anlamı konusundaki her türlü arayıştan tamamen uzaklaştırmıştı artık. Bu süre zarfında bütün hayatım aileme, karıma, çocuklarıma, dolayısıyla da hayatımızı sürdürecek parayı artırma çabalarına odaklanmıştı. Önceki genel mükemmelleşme ve ilerleme isteğinin yerini artık ailemle birlikte olabildiğince iyi yaşama isteği almıştı.

---

14 Tolstoy, 16 Mayıs 1861'de arabulucu olarak tayin edildi. Arabuluculuk kurumu, toprak köleliğinin kaldırılmasından sonra toprak sahipleriyle köylüler arasındaki tartışmalı konuların çözümü için kurulmuştu. Tolstoy, arabuluculuk görevlerini yerine getirirken soyluların haksız talepleri karşısında her zaman köylülerin çıkarını savunmuştur. (R.y.n.)

15 Tolstoy 1862'de "Yasnaya Polyana. Okul. Pedagoji Dergisi" (No.1-12) adı altında bir dergi çıkarıyordu. Bu dergide on bir makale yayınlamıştır. Tolstoy'un dikkat merkezinde öncelikle iki sorun bulunuyordu: Çeşitli ülkelerde ve çeşitli dönemlerde halk eğitimi konusunun örgütlenmesi ve Yasnaya Polyana Okulu'nda öğretim yöntemleri. (R.y.n.)

Böyle on beş yıl daha geçti.

Yazarlığı boş bir uğraş saysam da yine de bu on beş yıl boyunca yazmaya devam ettim. Yazarlığın, onun kazandırdığı çok büyük paranın ve önemsiz bir eserin getirdiği alkışların baştan çıkarıcılığının tadını almıştım bir kere; maddi durumumu iyileştirme ve gerek kendi yaşamımın anlamı gerekse genel olarak yaşamın anlamı konusunda kafamda beliren her türlü soruyu susturma aracı olarak sarılıyordum yazarlığa.

Benim için tek gerçeğin, ailemle birlikte olabildiğince iyi yaşamak olduğunu kendime öğütleyerek yazmaya devam ediyordum.

Bu şekilde yaşayıp gidiyordum, ama bundan beş yıl önce bana çok garip şeyler olmaya başladı: İlk başta sanki nasıl yaşayacağımı, ne yapacağımı bilmiyormuşum gibi bir şaşkınlık, yaşamın duraksadığı anlar gelmeye başladı üzerime, ne yapacağımı şaşırıyordum ve canım sıkılıyordu. Ancak bu durum geçiyordu ve eskisi gibi yaşamaya devam ediyordum. Daha sonraları bu şaşkınlık anları giderek daha sık ve hep aynı şekilde yinelenmeye başladı. Yaşamın bu duraksama anları hep aynı soruyla, "Neden?" sorusuyla ortaya çıkıyordu. "Peki, ya sonra?"

İlk başta bunlar bana amaçsız, yersiz sorular gibi geliyordu. Hepsinin bilinen şeyler olduğunu ve ne zaman bu soruların yanıtını bulmak istesem harcadığım emeğe değmeyeceğini, o sırada bunlarla uğraşacak zamanım olmadığını, çözümlemeyi aklıma koyduğumda nasılsa yanıtlarını bulacağımı sanıyordum. Ancak sorular giderek daha sık yinelenmeye başlamıştı, giderek daha ısrarcı bir şekilde yanıt bekliyorlardı ve bu yanıtsız sorular, hepsi aynı yere düşen noktalar gibi tek bir kara lekede birleşti.

Ölümcül bir hastalığa yakalanan her insanın başına gelen şey oldu. Önce hastanın dikkate almadığı önemsiz rahatsızlık belirtileri ortaya çıkar, sonra bu belirtiler giderek daha

sık tekrarlanır ve zamanla aralıksız tek bir ıstırap haline gelir. Istırap artar ve hasta artık rahatsızlık sandığı bu şeyin, kendisi için dünyadaki en önemli şey, yani ölüm olduğunu göz açıp kapayıncaya kadar anlamış olur.

Benim de başıma aynı şey gelmişti. Bunun rastlantıyla ortaya çıkmış bir rahatsızlık değil, çok önemli bir şey olduğunu ve aynı sorular tekrarlanıp duruyorsa bunların yanıtlarını bulmam gerektiğini anlamıştım. Ben de yanıtları bulmaya çalıştım. Sorular öyle aptalca, basit, çocukça sorular olarak göründü ki gözüme. Ancak bu soruları ele alıp da yanıtlarını bulmaya çalışır çalışmaz ilkin bunların çocukça ve aptalca sorular değil, hayattaki en önemli ve en derin sorular olduğuna, ikincisi de ne kadar düşünürsem düşüneyim bunların yanıtlarını bulamayacağıma o anda emin oluyordum. Samara'daki çiftlikle, oğlumun eğitimiyle, kitap yazmakla uğraşmadan önce bunu neden yapacağımı bilmem gerekir. Nedenini bilmediğim sürece hiçbir şey yapamam. O sıralarda kafamı çok meşgul eden çiftlikle ilgili düşüncelerim arasında ansızın şu soru aklıma geliveriyordu: "Tamam, Samara ilinde altı bin desyatina[16] toprağın, üç yüz baş da atın olacak, peki ya sonra?.." Şaşırıyor ve daha sonra ne düşüneceğimi bilmiyordum. Ya da çocukları nasıl yetiştireceğimi düşünmeye başladığımda kendi kendime "Neden?" diyordum. Veya halkın nasıl refaha erebileceğini düşünmeye başladığımda bir anda kendime "Bundan bana ne?" diyordum. Veya eserlerimin bana kazandırdığı ünü düşünürken kendi kendime şöyle diyordum: "İyi tamam, Gogol'den, Puşkin'den, Shakespeare'den, Molière'den, dünyadaki bütün yazarlardan daha ünlü olacaksın da ne olacak yani!.."

Ve hiç ama hiçbir yanıt veremiyordum.

16 Eski Rusya'da 1,09 hektara eşit alan ölçüsü. (ç.n.)

IV

Hayatım durmuştu. Soluk alabiliyor, yiyebiliyor, içebiliyor, uyuyabiliyordum ve soluk almadan, yemeden, içmeden, uyumadan yapamıyordum; ama yerine getirilmesinden memnuniyet duyacağım, akılcı bulduğum isteklerim olmadığı için bir hayatım da yoktu. Bir şey istediğimde bu isteğimi tatmin edeyim veya etmeyeyim bundan bir şey çıkmayacağını daha baştan biliyordum.

Bir büyücü gelse ve bana isteklerimi gerçekleştirmeyi teklif etse ne diyeceğimi bilemezdim. İsteklerim değil de sarhoş anlarımdan kalma istek alışkanlığım olsa bile ayılınca bunun bir aldatmaca olduğunu, istenecek hiçbir şey olmadığını biliyordum. Hatta gerçeği öğrenmeyi bile isteyemiyordum, çünkü gerçeğin ne olduğunu tahmin ediyordum. Gerçek, yaşamın manasız olduğuydu.

Sanki yaşayacağım kadar yaşamış, gideceğim kadar gitmiş, bir uçurumun kıyısına gelmiştim ve daha ötede ölümden başka bir şey olmadığını apaçık görmüştüm. Durmak da mümkün değildi, geri gitmek de; daha ileride hayat ve mutluluk aldatmacasından, gerçek acılardan ve gerçek ölümden, yani tam bir yok oluştan başka bir şey olmadığını görmemek için gözlerini kapatmak da mümkün değildi.

Hayat beni bezdirmişti, karşı konulmaz bir güç, hayattan yakamı kurtarmaya doğru çekiyordu beni. Kendimi öldür-

mek istediğimi söyleyemem. Beni yaşamdan uzaklaştıran güç, genel anlamdaki isteklerden daha kuvvetli, daha dolu doluydu. Daha önceki yaşama isteğime benzeyen, ama ters yönde bir güçtü bu. Bütün gücümle hayattan kopmak istiyordum. İntihar düşüncesi, eskiden aklıma gelen yaşamı iyileştirme düşünceleri kadar doğal geliyordu bana. Bu düşünce o kadar çekiciydi ki, onu aceleye getirmemek için kendime karşı hile yapmak zorunda bile kaldım. Aceleye getirmek istememenin tek nedeni, bu işi halletmek için bütün gücümü harcama arzumdu. Eğer halletmemişsem de halledecek zamanı nasıl olsa her zaman bulurum diyordum kendime. Ve işte o zamanlar mutlu bir insan olan ben kendimi asmayayım diye her akşam tek başıma olduğum ve soyunduğum odamda dolapların arasındaki kirişe bağlı olan ipi çözüp attım ve kendimi hayattan en kolay kurtarma yönteminin çekiciliğine kapılmamak için tüfekle ava gitmekten vazgeçtim. Ne istediğimi ben de bilmiyordum: Hayattan korkuyordum, ondan kurtulmak istiyordum ve yine de hayattan hâlâ bir şeyler bekliyor, umuyordum.

Bunlar başıma eksiksiz bir mutluluk sayılacak şeylerle her yandan sarılmış olduğum bir zamanda geldi: elli yaşıma gelmemiştim daha. İyi kalpli, seven ve sevilen bir karım, iyi çocuklarım, emek vermediğim halde büyüyen ve gelişen bir yurtluğum vardı. Yakınlarım ve tanıdıklarımdan her zamankinden daha fazla saygı görüyordum, tanımadığım insanlar tarafından övülüyordum ve ham hayallerle avunmaksızın kendimi ünlü biri sayabiliyordum. Bunun yanı sıra bedenen ve ruhen sağlıksız biri olmadığım gibi, tam tersine yaşıtlarımda pek ender karşılaştığın ruhsal ve bedensel bir güce de sahiptim: Bedenen köylülerden geri kalmadan ot biçebiliyordum; zihinsel olarak da aralıksız sekiz-dokuz saat çalışabiliyordum, böyle bir yoğun çalışmanın hiçbir kötü sonucunu da görmüyordum. İşte yaşamamın mümkün olmadığı sonucuna böyle bir durumda varmıştım ve ölümden korka-

rak, kendimi yaşamdan yoksun bırakmamak için kendime karşı hileye başvurmak zorunda kalmıştım.

Bu ruhsal durum, benim açımdan şu sözlerle ifade edilebilirdi: Benim hayatım, birisinin bana yaptığı aptalca ve kötü bir şakadır. Beni "birisinin" yaratmış olabileceğini kabul etmesem de "birisinin" beni dünyaya getirerek kötü ve aptalca bir şaka yaptığını düşünmek, bana en doğal gelen düşünce şekliydi.

Orada bir yerlerde birinin olduğunu ve benim otuz-kırk yıldır nasıl yaşadığımı, nasıl öğrenerek, gelişerek, bedenen ve ruhen büyüyerek yaşadığımı, zihnen tamamen güçlendiğim şu anda önümde açılan yaşamın zirvesine varmış, hayatta şimdi ve geçmişte hiçbir şey olmadığını, gelecekte de olmayacağını açıkça anlamış biri olarak bu zirvede aptal aptal durduğumu görerek eğlenen biri olduğunu düşünüyordum ister istemez. "Ona gülünç geliyordur..." diyordum.

Ama benimle alay eden birinin olup olmaması işimi kolaylaştırmıyordu. Ne bir davranışıma ne de hayatımın tümüne akıllıca bir anlam verebiliyordum. Beni şaşırtan tek şey, bunu en başında nasıl anlayamadığımdı. Bütün bunlar herkesin uzun zamandır bildiği şeylerdi. Bugün değilse yarın sevdiğimiz insanlara, bana hastalıklar ve ölüm gelecek (kaç kere geldi bile) ve geriye pis kokularla kurtlardan başka bir şey kalmayacak. Yaptığım işler her ne olursa olsun hepsi unutulacak, er ya da geç ben de olmayacağım. Öyleyse bu kadar çaba harcamak, didinmek niye? İnsan bunu nasıl göremez ve yaşamaya devam edebilir, şaşırtıcı olan da bu işte! İnsan ancak yaşam sarhoşuyken yaşayabilir; ama ayılınca bütün bunların sadece ve sadece bir aldatmaca, hem de aptalca bir aldatmaca olduğunu görmezlik edemez! Tam öyledir işte, hatta komik ve nükteli bir şey de yok bunda, düpedüz acımasız ve aptalcadır.

Bozkırda azgın bir canavara yakalanan yolcuyla ilgili çok uzun zamandır anlatılan bir doğu masalı vardır. Yolcu canavardan kaçıp kurtularak suyu çekilmiş bir kuyuya gi-

rer, ama kuyunun dibinde onu yemek için ağzını açmış bekleyen bir ejderha görür. Azgın canavara yakalanıp ölmemek için yukarı tırmanmaya da ejderha tarafından yutulmamak için kuyunun dibine atlamaya da cesaret edemeyen talihsiz adam, kuyunun duvarındaki yarıklarda bitmiş yabani bir çalının dallarına tutunup öylece kalır. Elleri gevşemeye başlar ve kısa bir süre sonra her iki tarafta da kendisini bekleyen ölüme teslim olacağını hisseder; fakat hâlâ tutunmaktadır, bu arada da etrafına bakınmaktadır ve tutunduğu çalının gövdesinin çevresinde düzgün adımlarla dolaşan biri siyah, biri beyaz iki farenin çalının gövdesini kemirdiklerini görür. Çalı kendiliğinden kırılıp kopmak, o da ejderhanın ağzına düşmek üzeredir. Yolcu bunu görür ve ölümden kaçamayacağını bilir; ancak asılı durumdayken çevresine bakınır ve çalının yapraklarının üstünde bal damlaları bulur, dilini uzatarak onları yalar. İşte ben de beni paramparça etmeye hazır ölüm ejderhasının kesinlikle beklediğini bile bile yaşamın dallarına aynı bu şekilde tutunuyorum ve bu azap verici duruma neden düştüğümü anlayamıyorum. Daha önce içimi açan balı emmeye çalışıyorum; ancak bu bal beni artık mutlu etmiyor, beyaz ve siyah fareler, yani gündüz ve gece tutunduğum dalı kemiriyor. Ejderhayı apaçık görüyorum ve bal artık bana tatlı gelmiyor. Sadece elinden kaçamayacağım ejderhayla fareleri görüyorum ve gözlerimi onlardan ayıramıyorum. Ve bu bir masal değil gerçek, yadsınamaz, herkesin anlayacağı bir gerçek.

Daha önce ejderha korkusunu bastıran yaşama sevinci aldatmacası artık beni kandırmıyor. Bana ne kadar "Hayatın anlamını anlayamazsın, düşünme, yaşamana bak," dersen de bunu yapamıyorum, çünkü bu benim daha önce çok uzun zaman yaptığım bir şey. Koşturup duran ve beni ölüme götüren gündüzü ve geceyi görmezlik edemiyorum artık. Bir tek bunu görüyorum, çünkü tek gerçek bu. Geri kalan her şey yalan.

Gözlerimi diğerlerinden daha uzun süre acımasız gerçekten ayıran o iki damla bal, yani aileme ve sanat diye adlandırdığım yazarlığa olan sevgim artık bana tatlı gelmiyor.

"Aile..." diyordum kendi kendime; ama aile, yani karım, çocuklarım onlar da insan. Onlar da aynen benim bulunduğum koşullarda: Onlar da ya bir yalanın içinde yaşamak ya da korkunç gerçeği görmek zorunda. Onlar niye yaşıyor? Ben neden onları seviyor, koruyor, büyütüyor ve gözetiyorum? İçimdeki umutsuzluktan ya da ahmaklıktan! Onları severek gerçeği onlardan saklayamam, öğrenme yolunda attıkları her adım onları bu gerçeğe götürecek. Bu gerçek ise ölümdür.

"Ya sanat, şiir?.." İnsanların övgülerinin, başarının etkisi altındayken, uzun bir zamandır beni, işlerimi, işlerimin akıllarda bıraktığı izlenimleri, yani her şeyi yok edecek ölüm gelecek olsa bile bunun yapılabilecek bir iş olduğuna inandırıyordum kendimi; ama kısa zaman sonra gördüm ki bu da bir aldatmacadır. Sanatın hayatın bir süsü, insanı yaşamaya çeken bir şey olduğunu biliyordum. Ama hayat benim için çekiciliğini yitirmişken başkalarını hayata nasıl çekebilirdim? Kendi hayatımı yaşamaz, başkasına ait bir hayat beni dalgalarının üstüne almış götürürken, iyi ifade edemesem de hayatın bir anlamı olduğuna hâlâ inanırken şiirde ve sanat dallarındaki her türden hayat yansımaları beni sevindirir, hayata bu sanat aynasında bakmak beni eğlendirirdi; ancak hayatın anlamını aramaya başladığım, hayatı bizzat yaşama gereğini hissettiğim zaman bu ayna bana ya gereksiz, yararsız ve gülünç ya da azap verici gelmeye başladı. Durumumun aptalca ve umutsuz olduğunu aynada görmek beni artık avutmuyordu. Ruhumun ta derinlerinde hayatımın bir anlama sahip olduğuna inandığım zamanlar bundan sevinç duymak bana iyi geliyordu. Bu ışık ve gölge oyunu, yani hayattaki komik, trajik, dokunaklı, güzel ve korkunç olan şeyler o anlarda beni eğlendiriyordu. Ama hayatın saçma ve

korkunç olduğunu öğrendiğimde aynadaki oyun artık beni eğlendiremezdi. Ejderhayı ve tutunduğum dalı kemiren fareleri gördüğümde en tatlı bal bile bana tatlı gelemezdi.

Ama bu da yetmedi. Keşke hayatın bir anlamı olmadığını basit bir şekilde anlamış olsaydım, keşke bunu tedirgin olmadan bilebilseydim, keşke bunun benim nasibim, kısmetim olduğunu bilebilseydim. Ama ben bununla da teskin olamazdım. Eğer çıkışının olmadığını bildiğim bir ormanda yaşayan biri olsaydım bu ormanda yaşayabilirdim; ama ben ormanda yolunu kaybetmiş, kaybolduğu için korkuya kapılan, yolu bulmak için sağa sola koşup duran, attığı her adımın kafasını daha çok karıştırdığını bildiği halde oraya buraya koşmadan yapamayan biri gibiydim.

İşte korkutucu olan buydu. İşte bu korkudan kurtulmak için kendimi öldürmek istiyordum. Beni bekleyen şeyin karşısında dehşete kapılıyordum, bu korkunun, durumun kendisinden daha da dehşet verici olduğunu biliyordum ama onu defedemiyordum ve sonunu sabırla bekleyemiyordum. Önünde sonunda kalpteki bir damarın iflas edeceği veya bir şeyin çatlayacağı ve her şeyin biteceği düşüncesi ne kadar inandırıcı olursa olsun sonu, yani ölümü sabırla bekleyemiyordum. Ölüm korkusu o kadar büyüktü ki, bir an önce, bir an önce bir iple veya bir kurşunla bu korkudan kurtulmak istiyordum. İşte bu duygu, her şeyden daha güçlü bir şekilde intihara sürüklüyordu beni.

V

"Yoksa benim gözden kaçırdığım, anlamadığım bir şey mi var?" diyordum arada bir kendime. "Bu umutsuzluk halinin insanlara özgü bir şey olması mümkün değil." Sorularımın yanıtlarını insanların edindiği tüm bilgilerde arıyordum. Hem de azap verecek bir şekilde uzun uzun arıyordum, boş bir meraktan değil, rahat rahat değil, acı verici bir şekilde inatla, günler, geceler boyu arıyordum... ölüm döşeğindeki bir insanın kurtuluşu araması gibi arıyordum... ve hiçbir şey bulamıyordum.

Bütün bilgilerde arıyordum ve sadece bulamamakla kalmayıp, aynı zamanda benim gibi bilgide cevap arayan herkesin de aynı şekilde hiçbir şey bulamadığına, onların da bulamamakla kalmayıp, beni umutsuzluğa düşüren şeyin, yani hayatın anlamsızlığının insanın erişebileceği tek kuşku götürmez bilgi olduğunu açıkça kabul ettiklerine emin oluyordum.

Her yerde cevabı arıyordum. Hayatımın okumakla geçmesi ve bilim insanları dünyasıyla ilişkilerim sayesinde bildikleri her şeyi sadece kitaplarında değil, sohbetlerimizde de açmaktan kaçınmayan çeşitli dallardan bilim insanlarına ulaşarak hayatla ilgili soruya bilginin verdiği tüm yanıtları öğrendim.

Uzun süre bilginin, hayatla ilgili sorulara daha önce verdiği yanıtlar dışında başka hiçbir yanıt vermediğine bir türlü

inanamadım. İnsan yaşamının sorunlarıyla hiçbir ortak yanı olmayan hükümler ileri süren bilimin önemine ve ciddiyetine bakıp bunlardan hiçbir şey anlamadığımı sandım uzunca bir süre. Uzun süre bilgi karşısında çekingen davrandım ve yanıtların sorduğum soruların karşılığı olmamasını bilginin kabahati değil, benim cahilliğim sandım; ama bu benim için bir şaka, bir eğlence değil, tüm hayatımın meselesiydi ve ben istesem de istemesem de sorularımın, her türlü bilginin temelini oluşturan haklı sorular olduğu ve bu sorularımda suçun bende değil, eğer bu sorulara yanıt verme iddiasına sahipse, bilimde olduğu kanısına vardım.

Elli yaşımda beni intihara kadar götüren sorum, aptal bir çocuktan bilge bir yaşlıya dek her insanın içinde yatan, benim de gerçekte başıma geldiği gibi, sormadan yaşamanın mümkün olmadığı en basit soruydu. Soru şuydu: "Şimdi yaptıklarımdan, yarın yapacaklarımdan ne sonuç çıkacak, tüm hayatımdan nasıl bir sonuç çıkacak?"

Soru başka bir ifadeyle şöyle olacaktı: "Neden yaşıyorum, neden bir şeyler istiyorum, neden bir şeyler yapıyorum?" Soru bir başka şekilde de şöyle ifade edilebilirdi: "Hayatımın, ileride kaçınılmaz şekilde beni bekleyen ölümle yok olmayacak bir anlamı var mı?"

Farklı şekillerde ifade edilen bu bir ve aynı sorunun yanıtını beşerî bilgilerde arıyordum. Ve bu soruyla ilgili tüm beşerî bilgilerin karşıt iki ucunda iki kutup, biri artı, diğeri eksi iki kutup bulunan karşıt iki yarımküreye ayrıldığını, ancak yaşamla ilgili soruların yanıtlarının her iki kutupta da olmadığını görüyordum.

Bir bilgi dizisi soruyu kabul etmez, ancak bağımsız olarak ortaya koyduğu kendi sorularına açık ve doğru yanıtlar verir: Bu deneysel bilgi dizisidir ve en uç noktasında matematik vardır; diğer bir bilgi dizisi soruyu kabul eder, ancak ona yanıt vermez: Bu, kuramsal bilgi dizisidir ve en uç noktasında metafizik vardır.

Gençliğimin ilk yıllarından itibaren kuramsal bilgiler kafamı kurcalardı, ancak daha sonra matematik ve doğa bilimleri de ilgimi çekti ve sorumu kendime açıkça sormadığım, sorunun ısrarla çözüm bekleyerek henüz içimde büyümediği dönemlerde bilginin bu soruya verdiği taklit yanıtlarla yetindim.

Deneysel bilgi alanına gelince şöyle diyordum kendime: "Her şey gelişiyor, farklılaşıyor, karmaşıklaşmaya ve mükemmelleşmeye doğru gidiyor ve bu gidişi yönlendiren yasalar var. Sen bütünün bir parçasısın. Bütünü ve gelişme kurallarını olabildiğince kavradıktan sonra bu bütün içindeki yerini de, kendini de anlayacaksın." İtiraf etmek benim için çok utanç verici olsa da bununla yetinir gibi yaptığım bir zaman olmuştu. Bu, tam benim de karmaşıklaştığım ve geliştiğim dönemdi. Kaslarım büyüyüp güçleniyordu, belleğim zenginleşiyordu, düşünme ve anlama yeteneğim artıyordu, büyüyor ve gelişiyordum ve bu büyümeyi içimde hissederken bunun bütün dünyanın yasası olduğunu, hayatımla ilgili soruların yanıtlarını da bulacağım bir yasa olduğunu düşünmek bana çok doğal geliyordu. Fakat içimde büyümenin durduğu bir zaman geldi –artık gelişmediğimi, kuruyup buruştuğumu, kaslarımın zayıfladığını, dişlerimin döküldüğünü hissettim– ve bu yasanın bana hiçbir şey açıklamadığını, hatta böyle bir yasanın hiç var olmadığını ve olamayacağını, hayatımın belli bir döneminde kendimde bulduğum bir şeyi yasa olarak kabul ettiğimi gördüm. Bu yasanın tanımına yaklaşımım daha katıydı; sonsuz gelişmenin kurallarının olamayacağını açıkça anlamıştım; sonsuz yer ve zamanda her şeyin gelişmekte, mükemmelleşmekte, karmaşık bir hale gelmekte, farklılaşmakta olduğunu söylemenin hiçbir şey söylememek olduğunu da anlamıştım. Bunların hepsi anlamsız sözcüklerdi, çünkü sonsuz denen şeyde ne karmaşık ne basit, ne ön ne arka, ne iyi ne de kötü vardır.

Asıl önemlisi de benim kişisel sorumun, "Arzularımla birlikte ben neyim?" sorusunun yanıtsız kalmasıydı. Bu bilgilerin çok ilginç, çok cazip olduğunu anlamıştım, ancak bu bilgilerin hayatla ilgili sorulara uygulandığında ters orantılı olarak açık ve doğru olduğunu, yani hayatın sorularına ne kadar az uygulanırsa o kadar doğru ve açık, hayatın sorularına ne kadar çok yanıt vermeye çalışırlarsa o kadar belirsiz ve nahoş hale geldiklerini anlamıştım. Yaşamla ilgili sorulara çözüm getirmeye çalışan bu bilgilerin fizyoloji, psikoloji, biyoloji, sosyoloji gibi bir alanına başvuracak olursan, bu alanlarda şaşırtıcı bir düşünce yoksulluğu, çok büyük bir belirsizlik, kendi konusu olmayan soruların çözümü üzerine hiçbir şekilde haklı çıkmayan bir iddialı olma hali ve bir düşünürün diğer düşünürlerle, hatta kendi kendisiyle düştüğü ardı arkası gelmez çelişkilerle karşılaşırsın. Eğer hayatla ilgili soruların yanıtlarıyla uğraşmayan, ama kendi bilimsel, uzmanlık sorularına yanıt veren bilgi dallarına başvurursan, insan aklının gücüne hayran kalırsın, ancak yaşamla ilgili soruların yanıtlarının burada olmadığını da önceden bilirsin. Bu bilgiler hayatın sorularını açıkça görmezden gelir. Şöyle derler: "Senin ne olduğuna ve neden yaşadığına verecek bir yanıtımız yok ve bununla uğraşmıyoruz; ama eğer ışık ve kimyasal bileşik yasalarını, organizmaların gelişme yasalarını bilmen gerekiyorsa, eğer cisimlerin ve onların şekillerinin yasalarını ve sayıların ve niceliklerin ilişkisini bilmen gerekiyorsa, eğer kendi aklının yasalarını bilmen gerekiyorsa bunların hepsine açık, doğru ve kuşkuya yer bırakmayacak yanıtlarımız var."

Deneysel bilimlerin hayatla ilgili soruya yaklaşımı genel olarak şöyle ifade edilebilir: Soru: "Ne için yaşıyorum?" Yanıt: "Sonsuz büyüklükteki bir alanda, sonsuz uzun bir zamanda, sonsuz küçük parçacıklar, sonsuz bir karmaşıklıkta değişir ve sen bu değişimlerin nedenini anladığında ne için yaşadığını da anlarsın."

Kuramsal alana gelince, kendime şöyle diyordum: "Bütün insanlık, kendisine yol gösteren manevi temelleri, *idealleri* esas alarak yaşıyor ve gelişiyor. Bu idealler dinlerde, bilimlerde, sanatlarda, devlet biçimlerinde ifadesini buluyor. Bu idealler giderek yükseliyor, yükseliyor ve insanlık en yüksek refaha doğru ilerliyor. Ben insanlığın bir parçasıyım, dolayısıyla benim görevim insanlık ideallerinin anlaşılmasına ve gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır." Aklımın zayıf olduğu sıralarda bununla tatmin oluyordum; ancak kısa bir süre sonra hayat sorusu içimde açıkça başkaldırınca bu teorinin tamamı bir anda yerle bir oldu. Bu tür bilgilerin, insanlığın ancak küçük bir bölümünü inceleyerek genel sonuçlar diye ileri sürdüğü sonuçların yanıltıcı belirsizliğini ve insanlığın ideallerinin ne olduğu konusunda her insanın karşısına çıkan "Ben neyim?" ya da "Niçin yaşıyorum?" ya da "Ne yapmalıyım?" sorusuna yanıt vermekten ibaret olan bu görüşün çeşitli yandaşlarının insanlığın idealleri konusundaki aptallık demesek de tuhaflık diyebileceğimiz karşılıklı çelişkilerini bir yana bırakalım, insan "kendisinin, zamanın kısacık bir döneminde tümünü değil, sadece küçücük bir parçasını bildiği insanlığın yaşamın bütün olarak ne olduğu" sorusunun yanıtını bulmalıdır öncelikle. Kendinin ne olduğunu anlaması için insanın öncelikle tıpkı onun gibi kendi kendini anlamayan insanlardan oluşan gizemlerle dolu insanlığın ne olduğunu anlaması gerekir.

Bir zaman buna inandığımı itiraf etmeliyim. Geçici isteklerimi haklı çıkaran çok beğendiğim ideallerimin olduğu bir zamandı ve ben bu geçici isteklerime insanlığın yasası olarak bakabileceğim bir teori uydurmaya çalışıyordum. Ancak kısa bir zaman sonra hayatla ilgili soru ruhumda bütün açıklığıyla ortaya çıkınca bu yanıt anında tuzla buz oldu. Ve ben deneysel bilimlerde kendilerini ilgilendirmeyen sorulara yanıt vermeye çalışan gerçek bilimlerin ve yarı bilimlerin olduğunu anladığım gibi, bu alanda da kendilerine ait olma-

yan soruları yanıtlamaya çalışan bir dizi yaygın bilgi olduğunu anladım. Bu alanın yarı bilimleri, yani hukuk, sosyal bilimler ve tarih, insanın sorularını hayali bir şekilde, her biri kendince yanıtlamaya çalışır.

Ama "Nasıl yaşamalıyım?" sorusunu soran açık yürekli bir insan, deneysel bilgiler alanında sorusuna aldığı "Önce sonsuz parçacıkların, sonsuz zaman ve karmaşıklıktaki değişimlerini sonsuz bir uzamda incele, ancak o zaman kendi hayatını anlarsın." yanıtından, tıpkı açık yürekli bir insanın başını ve sonunu bilemediğimiz, hatta küçük bir kısmını bile bilmediğimiz "Tüm insanlığın hayatını incele, ancak o zaman kendi hayatını da anlarsın." yanıtı gibi tatmin olamaz. Deneysel yarı bilimlerde de durum aynıdır, bu yarı bilimler üstelik kendi konularından saptıkları ölçüde belirsizliklerle, yanlışlarla, saçmalıklarla ve çelişkilerle doludur. Deneysel bilimin konusu maddi olguların nedensellik bağıdır. Deneysel bilim nihai nedeni sorunca ortaya saçmalık çıkar. Kuramsal bilimin ödeviyse nedenini sorgulamadan yaşamın özünü kabul etmektir. Nedeni ve sonucu arasında bağ bulunan olguları sosyal, tarihsel olgular olarak incelemeye başlayınca yine bir saçmalık ortaya çıkar.

Deneysel bilim, ancak nihai nedeni araştırmadığı zaman olumlu bilgi verir ve insan aklının büyüklüğünü ortaya koyar. Kuramsal bilimse tam tersine, ancak nedeni ve sonucu arasında bağ bulunan olguların ardışıklığıyla ilgili soruları tamamen ortadan kaldırdığı ve insanı sadece nihai nedene yaklaşımı açısından incelediği zaman bilimdir ve insan aklının büyüklüğünü ortaya koyar. Bu alanda bu yarımkürenin kutbunu oluşturan bilim, metafizik ya da kuramsal felsefedir. Bu bilim soruyu açıkça şöyle sorar: "Ben neyim ve dünya nedir? Neden ben ve neden dünya?" Bu bilim, var olduğundan beri hep aynı yanıtı verir. Filozof, benim ve tüm varlıkların içinde bulunan yaşam özünü düşünce töz, ruh, irade diye adlandırır; filozof bir tek şey söyler: bu özün var

olduğunu ve benim de bu özün ta kendisi olduğumu; ama neden vardır bilmez ve eğer kusursuz bir düşünürse yanıt da vermez. Ben soruyorum: Bu öz neden var? Şimdi ve gelecekte de var olmasının sonucu ne olacak?.. Felsefe buna yanıt vermediği gibi kendisi de bu soruyu sorar. Eğer o gerçek felsefeyse, bütün işi sadece ve sadece bu soruyu açıkça ortaya koymaktan ibarettir. Eğer görevine sıkı sıkıya bağlıysa "Ben neyim ve dünya nedir?" sorusuna "Her şey ve hiçbir şey," "Dünya neden var ve ben neden varım?" sorusuna ise "Bilmiyorum," yanıtlarından başka bir yanıt veremez.

Demek ki, felsefenin bu kuramsal yanıtlarını ne kadar evirip çevirsem de asla yanıta benzer bir şey alamayacağım. Bunun nedeni de açık, nesnel alanda olduğu gibi, yanıtın benim sorumla ilgili olmaması değil, bütün zihinsel çalışma tam benim soruma yönelik olduğu halde, burada bir yanıtın bulunmaması, yanıt yerine aynı sorunun sadece daha karmaşık bir şekilde ortaya çıkmasıdır.

VI

Hayatın sorusuna yanıt ararken ormanda yolunu kaybetmiş bir insanın hissettiği duygunun tamamen aynısını hissediyordum.

Orman içinde açıklık bir alana çıkmış, bir ağaca tırmanmış, uçsuz bucaksız bir alanı açık seçik görmüştüm, ama bu alanda ev olmadığını ve olamayacağını da görmüştüm; ormanın en sık yerine, karanlığın içine gitmiş, karanlığı görmüştüm ve yine ev yoktu.

Ben de bu beşerî bilgiler ormanında bana apaçık görünen ufuklar açsa da evlerin olamayacağını gösteren matematiksel ve deneysel bilgilerin ışığıyla derinlerine girdikçe daha çok girdiğim, sonunda bir çıkış yolunun olmadığına ve olamayacağına kanaat getirdiğim kuramsal bilgilerin karanlığı arasında işte böyle dolaşıp duruyordum.

Bilgilerin aydınlık tarafına kendimi kaptırınca sadece gözlerimi sorudan uzaklaştırdığımı anlıyordum. Önümde açılan ufuklar ne kadar çekici, ne kadar açık olursa olsun, bu bilgilerin sonsuzluğuna dalmak ne kadar cazip gelirse gelsin, bunların açıklık kazandıkça bana daha az gerekli bilgiler olduğunu, soruma daha az yanıt verdiğini anlıyordum.

"Pekâlâ," diyordum kendime, "bilimin ısrarla bilmek istediği her şeyi biliyorum, ama hayatımın anlamıyla ilgili

sorunun yanıtı bu yolda bulunmuyor." Kuramsal alanda da bilginin amacının doğrudan doğruya sorumun yanıtına yönelik olmasına rağmen veya tam bu nedenle, benim kendi kendime verdiğim yanıttan başka bir yanıt olmadığını anlıyordum:

— Hayatımın anlamı ne?

— Hiçbir şey.

Ya da:

— Yaşayacağım da ne olacak?

— Hiçbir şey.

Ya da:

— Var olan her şey neden var ve ben neden varım?

— Var olduğu için var.

Beşerî bilgilerin bir tarafına soru sorduğumda benim sorumla ilgisi olmayan başka bir konuda, örneğin yıldızların kimyasal bileşimi, Güneşin Herakles Takımyıldızına doğru hareketi, türlerin ve insanın doğuşu, sonsuz şekilde küçük atomların biçimleri, sonsuz şekilde küçük, ağırlıksız eter moleküllerinin salınımı hakkında sayısız doğru yanıt aldım; ancak "Hayatımın anlamı ne?" şeklindeki sorumun bu bilgi alanındaki yanıtı tekti: "Sen, 'hayatım' dediğin şeysin, sen, rastlantıyla geçici olarak bir araya gelmiş parçacıklarsın. Bu parçacıkların birbirini etkilemesi, değişmesi, senin içinde 'hayat' dediğin şeyi üretiyor. Parçacıkların birbirine bu şekilde birleşmesi bir süre devam edecek, sonra karşılıklı etkileşimleri duracak, 'hayat' dediğin şey de duracak ve bütün soruların sona erecek. Sen bir şeyin rastlantıyla bir araya gelmiş bir parçacığısın. Parçacık ayrışacak. Parçacık bu ayrışmayı kendi yaşamı olarak adlandırır. Parçacık dağılacak ve bu ayrışma da, tüm sorular da bitecek." Bilgilerin aydınlık tarafı böyle bir yanıt veriyor, eğer sadece kendi esaslarını katı bir şekilde izliyorsa başka bir şey de diyemez zaten.

Böyle bir yanıtın benim sorumun yanıtı olmadığı belli. Hayatımın anlamını bilmem gerek, hayatımın sonsuz bir şe-

yin parçası olması ise bırakın hayatıma anlam vermeyi, her türlü olası anlamı da ortadan kaldırır.

Deneysel, doğru bilginin bu yanının kuramsal bilgiyle yaptığı ve hayatın anlamının gelişmekten ve bu gelişmeye yardım etmekten ibaret olduğunu ifade eden anlaşılması zor uzlaşmalar, belirsizlikleri ve açık seçik olmamaları yüzünden yanıt sayılamazlar.

Bilginin diğer yanı, yani kuramsal yanı, kendi esaslarını sıkı sıkıya izlediğinde soruyu doğrudan yanıtlayarak her yerde ve tüm asırlarda bir ve aynı yanıtı verir, geçmişte de vermiştir: Dünya sonsuz ve anlaşılmaz bir şeydir. İnsan yaşamı, bu akıl ermez "bütünün" akıl sır ermez bir parçasıdır. Kuramsal bilgilerle deneysel bilgiler arasındaki hukuk, siyaset, tarih diye adlandırılan yarı bilimlerin gereksiz ağırlığını oluşturan bütün uzlaşmaları yine hariç tutuyorum. Gelişme ve mükemmelleşme kavramları bu bilimlere yine aynı şekilde yanlış olarak giriyor, tek bir farkla: birinde bütünün, diğerinde ise insanların hayatının gelişmesi farkıyla. Yanlışlık bir ve aynı: Sonsuzlukta gelişmenin ve mükemmelleşmenin bir amacı da yönü de olamaz ve benim sorumla ilgili hiçbir yanıtı yoktur.

Kuramsal bilginin sadece var olan bütün olguları yeni felsefi paragraflara ayırmaya ve onlara yeni adlar vermeye hizmet eden, Schopenhauer'in "profesör felsefesi" diye adlandırdığı yerde değil, tam ve doğru olarak gerçek felsefe içinde yer aldığı, filozofun önemli soruyu gözden kaçırmadığı yerde yanıt her zaman bir ve aynıdır, Sokrates, Schopenhauer, Süleyman, Buddha tarafından verilen yanıttır:

"Hayattan ne kadar uzaklaşırsak gerçeğe o kadar yaklaşırız," diyor Sokrates ölüme hazırlanırken. "Gerçeği seven bizler yaşarken ne isteriz? Bedenimizden ve bedenin yaşamasından kaynaklanan bütün kötülüklerden kurtulmak isteriz. Eğer öyleyse, ölüm bize geldiğinde nasıl sevinmeyiz?"

"Bilge, hayatı boyunca ölümü arar, bu yüzden de ölümden korkmaz."

"Dünyanın özünün irade olduğunu kabul eden ve doğanın karanlık güçlerinin bilinçsiz isteğinden başlayıp insanın bilinçle dolu etkinliklerine kadar bütün olgularda sadece bu iradenin nesnelliğini kabul eden bizler," diyor Schopenhauer, "iradenin özgürce yadsınmasıyla ve kendini yok etmesiyle birlikte bütün olguların da nesnelliğin her basamağındaki sürekli isteğin ve amaçsız ve aralıksız merakın da, ki dünyayı oluşturan bunlardır, kaybolacağı sonucundan, birbirini izleyen çeşitli formların yok olacağı, formla birlikte, formun genel biçimleriyle, uzamla ve zamanla birlikte onun tüm olgularının da yok olacağı, en nihayet son temel form olan nesne ve öznenin de yok olacağı sonucundan asla kaçamayız. İrade yoksa, tasarım yoksa dünya da yoktur. Önümüzde kuşkusuz sadece bir hiçlik kalacaktır. Ancak hiçliğe doğru bu geçişe karşı koyan, direnen şeye gelince, doğamız, dünyamız gibi bizleri de oluşturan var olma (*Wille zum Leben*) iradesinden başka bir şey değildir. Hiçlikten bu kadar korkmamız ya da yaşamayı bu kadar çok istememiz ancak ve ancak bizim bu yaşama isteğinden başka bir şey olmadığımız ve ondan başka bir şey bilmediğimiz anlamına gelir. Bu nedenle henüz iradeyle dolu olan bizler için iradenin tamamen yok edilmesiyle geriye kalan, kuşkusuz bir hiçtir; ancak tam tersine iradenin yüz çevirdiği ve el çektiği insanlar için bütün güneşleriyle ve samanyollarıyla bu derece gerçek olan dünyamız bir hiçtir."

"Her şey boş," der Kral Süleyman, "bomboş, bomboş! Ne kazancı var insanın güneşin altında harcadığı onca emekten? Kuşaklar gelir, kuşaklar geçer ama dünya sonsuza dek kalır. Önce ne olduysa yine olacak; önce ne yapıldıysa yine yapılacak; güneşin altında yeni bir şey yok. Var mı kimsenin 'Bak bu yeni!' diyebileceği bir şey? Her şey çoktan, bizden yıllar önce de vardı. Geçmiş kuşaklar anımsanmıyor, gelecek kuşaklar da kendilerinden sonra gelenlerce anımsanmayacak. Ben Vaiz, Yeruşalim'de İsrail kralıyken kendimi

göklerin altında yapılan her şeyi bilgece araştırıp incelemeye adadım: Tanrı'nın uğraşsınlar diye insanlara verdiği çetin bir zahmettir bu. Güneşin altında yapılan bütün işleri gördüm; hepsi boştur, rüzgârı kovalamaya kalkışmaktır! Kendi kendime 'İşte, bilgeliğimi benden önce Yeruşalim'de krallık yapan herkesten çok artırdım,' dedim, 'alabildiğine bilgi ve bilgelik edindim.' Kendimi bilgi ve bilgeliği, deliliği ve akılsızlığı anlamaya adadım. Gördüm ki, bu da yalnızca rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış. Çünkü çok bilgelik çok keder doğurur, bilgi arttıkça acı da artar."[17]

"Kendi kendime 'Gel, zevki tat. İyi mi, değil mi, gör,' dedim. Ama gördüm ki, o da boş. Gülmeye 'Delilik,' zevke ise 'Ne işe yarar?' dedim. İnsanların göklerin altında geçirdiği birkaç günlük ömürleri boyunca yapacakları iyi bir şey olup olmadığını görünceye dek, bilgeliğimin önderliğinde, 'Bedenimi şarapla nasıl canlandırayım, akılsızlığı nasıl ele alayım?' diye düşündüm durdum. Büyük işlere girdim. Kendime evler inşa ettim, bağlar diktim. Bahçeler, parklar yaptım, oralara türlü türlü meyve ağaçları diktim. Dal budak salan orman ağaçlarını sulamak için havuzlar yaptım. Kadın-erkek köleler satın aldım; evimde doğan kölelerim de vardı. Ayrıca benden önce Yeruşalim'de yaşayan herkesten çok sığıra, davara sahip oldum. Altın, gümüş biriktirdim; kralların, illerin hazinelerini topladım. Kadın-erkek şarkıcılar ve erkeklerin özlemi olan bir harem edindim. Benden önce Yeruşalim'de yaşayanların hepsini aştım. Bilgeliğimden de bir şey yitirmedim. Gözümün dilediği hiçbir şeyi kendimden esirgemedim. Gönlümü hiçbir şeyden alıkoymadım. Yaptığım her işten zevk aldı gönlüm. Yaptığım bütün işlere, çektiğim bütün emeklere bakınca gördüm ki, hepsi boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış. Güneşin altında hiçbir kazanç yokmuş. Sonra, 'Bilgelik, delilik, akılsızlık nedir?' diye baktım. Ama

17 Çeviri, Kitab-ı Mukaddes, Eski Antlaşma, Özdeyiş ve Şiir Kitapları "Vaiz" kitabından, 1:2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18. (ç.n.)

hepsinin aynı sonu paylaştığını gördüm. 'Akılsızın başına gelen benim de başıma gelecek,' dedim kendi kendime, 'öyleyse kazancım ne bilgelikten?' 'Bu da boş,' dedim içimden. Çünkü akılsız gibi, bilge de uzun süre anılmaz, gelecekte ikisi de unutulur. Nitekim bilge de akılsız gibi ölür! Böylece hayattan nefret ettim. Çünkü güneşin altında yapılan iş çetindi bence. Her şey boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış. Güneşin altında harcadığım bütün emekten nefret ettim. Çünkü her şeyi benden sonra gelecek olana bırakmak zorundayım. Çünkü ne kazancı var adamın güneşin altında harcadığı bunca emekten, bunca kafa yormaktan? Günler boyunca çektiği zahmet ve acı dert doğurur. Gece bile içi rahat etmez. Bu da boş. İnsan için yemekten, içmekten ve yaptığı işten zevk almaktan daha iyi bir şey yoktur..."[18]

"Herkesin başına aynı şey geliyor. Doğrunun, iyinin, kötünün, temizin, kirlinin, kurban sunanla sunmayanın başına gelen şey aynı. İyi insana ne oluyorsa günahlıya da o oluyor; ant içene ne oluyorsa ant içmekten korkana da aynısı oluyor. Güneşin altında yapılan işlerin tümünün kötü yanı şu ki, herkesin başına aynı şey geliyor. Üstelik insanların içi kötülük doludur, yaşadıkları sürece içlerinde delilik vardır. Ardından ölüp gidiyorlar. Yaşayanlar arasındaki herkes için umut vardır. Evet, sağ köpek ölü aslandan iyidir. Çünkü yaşayanlar öleceğini biliyor ama ölüler hiçbir şey bilmiyor. Onlar için artık ödül yoktur, anıları bile unutulmuştur. Sevgileri, nefretleri, kıskançlıkları çoktan bitmiştir. Güneşin altında yapılanlardan bir daha payları olmayacaktır."[19]

Böyle diyor Süleyman ya da bu sözleri her kim yazdıysa o. Hint bilgeliği de şöyle der:

---

18 Çeviri, Kitab-ı Mukaddes, Eski Antlaşma, Özdeyiş ve Şiir Kitapları, "Vaiz" kitabından, 2:1-12, 15, 16, 17, 22, 23, 24. (ç.n.)

19 Çeviri, Kitab-ı Mukaddes, Eski Antlaşma, Özdeyiş ve Şiir Kitapları, "Vaiz" kitabından 9:2-6. (ç.n.)

Kendisinden hastalıkların, yaşlılığın ve ölümün saklandığı genç ve mutlu veliaht prens Sakya-Muni,[20] arabayla dolaşırken salyaları akan, dişsiz, korkunç bir ihtiyar görüyor. O zamana kadar kendisinden yaşlılığın saklandığı veliaht prens şaşırıyor ve arabacıya bunun ne olduğunu, bu adamın neden böyle acınacak, iğrenç ve çirkin bir hale geldiğini soruyor. Bunun bütün insanların ortak kaderi olduğunu, kendisinin, yani genç veliaht prensin de başına kaçınılmaz olarak aynı şeyin geleceğini öğrendiği zaman dolaşmaktan vazgeçip bu konuyu etraflıca düşünmek için geri dönmeyi emrediyor. Tek başına bir odaya kapanıp düşünüyor. Kendisini teselli edecek bir şey bulmuş olmalı ki, tekrar neşeli ve mutlu bir insan olarak gezmeye çıkıyor. Fakat bu kez de bir hastayla karşılaşıyor. Gözleri bulanık, bitik durumda, morarmış, her yanı titreyen bir adam görüyor. Hastalıkların kendisinden saklandığı veliaht prens duruyor ve bunun ne olduğunu soruyor. Bunun bütün insanların yakalanabileceği bir hastalık olduğunu, sapasağlam ve mutlu bir veliaht olan kendisinin de yarın aynı şekilde hastalanabileceğini öğrendiği zaman yine keyfi kaçıyor ve geri dönme emri veriyor, yine bir teselli yolu arıyor, bu yolu bulmuş olmalı ki, üçüncü kez gezmeye çıkıyor; ancak üçüncü kez de yeni bir manzarayla daha karşılaşıyor; insanların bir şey taşıdıklarını görüyor. "Bu nedir?" "Ölü bir adam." "Ölü ne demek?" diye soruyor prens. Ölü olmanın bu adam gibi olmak anlamına geldiğini söylüyorlar ona. Veliaht prens ölünün yanına yaklaşıyor, üstündeki örtüyü kaldırıp bakıyor. "Bundan sonra ne olacak ona?" diye soruyor prens. Toprağa gömüleceğini söylüyorlar. "Neden?" "Çünkü bundan sonra hiç canlı olmayacak, sadece pis kokular ve kurtçuklar

20 Prens Sakya-Muni (Sakya kabilesinden gelen bilge demektir.) M.Ö. 563-483 yılları arasında Hindistan'da yaşadığı tahmin edilen ruhani öğretmen ve Budizmin kurucusu Gautama Buddha'nın adlarından biridir. Doğduğunda adı Siddharta Gautama'dır.

yayacak." "Bu da mı bütün insanların kaderi? Benim de başıma gelecek mi? Beni gömecekler, benden pis kokular yayılacak ve beni kurtlar mı yiyecek?" "Evet." "Geri dönelim! Bir daha gezmeye çıkmayacağım, bundan sonra hiçbir yere gitmeyeceğim."

Sakya-Muni hayatta bir teselli bulamadı ve hayatın çok büyük bir kötülük olduğuna karar verip, ruhunun bütün gücünü hayattan kurtulmakta, başkalarını da ondan kurtarmakta kullandı. Hem de ölümden sonra da hayatın asla yeniden başlamayacağı, hayatı tümden, kökünden yok edecek bir şekilde kurtarmakta kullandı. İşte Hint bilgeliği bunu söylemektedir.

İnsan bilgeliğinin hayatın sorularına verdiği açık, dolaysız yanıtlar işte böyledir.

"Bedenin yaşamı kötülük ve yalandır. Bedendeki yaşamın yok edilmesi bu yüzden iyiliktir ve biz bu iyiliği istemeliyiz," diyor Sokrates.

"Hayat, olmaması gereken bir şey, bir kötülüktür ve hiçliğe geçiş, hayatın tek iyi tarafıdır," diyor Schopenhauer.

"Dünyadaki her şey, aptallık da bilgelik de, varsıllık da yoksulluk da, neşe de keder de boş, bomboş, önemsiz. İnsan ölecek ve hiçbir şey kalmayacak. Bu da saçma bir şey," diyor Süleyman.

"Acıların, zayıflamanın, yaşlanmanın ve ölümün kaçınılmaz olduğunu bile bile yaşamak olanaksızdır, kendini hayattan, hayatın her türlü olanaklarından kurtarmak gerekir," diyor Buddha.

Bu güçlü zihinlerin dediklerini onlara benzeyen milyonlarca ve milyonlarca insan da söylüyor, düşünüyor ve hissediyordu. Ben de düşünüp hissediyorum.

Bilgilerin içinde böyle dolaşıp durmak beni düştüğüm umutsuz durumdan bırakın çıkarmayı, bu umutsuzluğu daha da artırmıştı. Bilgilerden biri hayatın sorularına yanıt vermiyordu, bir diğeri ise vardığım noktanın, düştüğüm ya-

nılgıyla hastalıklı ruh halimin bir sonucu olmadığını, tam tersine doğru düşündüğümü ve insanlığın en güçlü zihinlerinin vardıkları sonuçlarla hemfikir olduğumu bana kanıtlayan bir yanıt veriyordu.

Kendimi kandıracak bir şey yok. Her şey boş. Doğmamış olan şanslıdır, ölüm hayattan daha iyidir; hayattan kurtulmak gerekir.

VII

Bilgide bir açıklama bulamayınca bu açıklamayı çevremdeki insanlarda bulmayı umut ederek hayatta aramaya, benim gibi insanlar çevremde nasıl yaşıyorlar, beni umutsuzluğa düşüren bu sorunun yanıtına nasıl yaklaşıyorlar gözlemlemeye başladım.

Ve işte eğitim ve yaşam tarzı bakımından benimle aynı durumdaki insanlarda bulduklarım:

Benim çevremden insanlar için hepimizin içinde bulunduğu bu korkunç durumdan dört çıkış yolu olduğunu buldum.

Birinci yol, cehalet yoludur. Bu çıkış yolu, hayatın bir kötülük ve saçmalık olduğunu bilmemek ve anlamamaktan ibarettir. Büyük bölümü kadınlardan, çok genç veya çok aptal insanlardan oluşan bu gruptakiler, Schopenhauer'in, Süleyman'ın ve Buddha'nın tasavvur ettikleri hayatın bu sorusunu henüz kavramamıştır. Onlar ne kendilerini bekleyen ejderhayı ne de tutundukları çalıları kemiren fareleri görürler ve bal damlalarını yalamaya devam ederler. Ancak bu bal damlalarını da belli bir zamana kadar yalarlar: Bir şey dikkatlerini ejderhayla farelere çeker ve yalamaya son verirler. Benim onlardan öğreneceğim bir şey yok, bildiğin bir şeyi bilmekten vazgeçemezsin.

İkinci yol, Epikurosçuluk yoludur. Hayatın umutsuzluğunu bilerek, ejderhaya da farelere de bakmadan, ama özellikle de çalının üstüne fazlasıyla düştüğü yerlerde balı en iyi şekilde yalayarak var olan nimetlerden yararlanmaktan ibarettir bu da. Süleyman bu yolu şu şekilde ifade ediyor:

"Mutluluğu övgüye değer buldum. Çünkü güneşin altında insan için yiyip içmekten, mutlu olmaktan daha iyi bir şey yoktur. Çünkü Tanrı'nın kendisine verdiği ömür boyunca güneşin altında çektiği zahmetten insana kalacak olan budur."[21]

"Git, sevinçle ekmeğini ye, neşeyle şarabını iç. Çünkü yaptıkların baştan beri Tanrı'nın hoşuna gitti. Güneşin altında Tanrı'nın sana verdiği boş ömrün bütün günlerini sevdiğin karınla güzel güzel yaşayarak geçir. Çünkü hayattan ve güneşin altında harcadığın emekten payına düşecek olan budur. Çalışmak için eline ne geçerse var gücünle çalış. Çünkü gitmekte olduğun ölüler diyarında iş, tasarı, bilgi ve bilgelik yoktur."[22]

Bizim çevreden insanların çoğu bu ikinci çıkış yolunu izliyor. İçinde bulundukları koşullar, sahip oldukları iyiliklerin kötülüklerden fazla olmasını sağlıyor, ahlâki darkafalılık ise onlara durumlarındaki kazancın rastlantısal bir kazanç olduğunu, herkesin Süleyman gibi bin kadına ve saraylara sahip olmasının olanaksız olduğunu, bin kadınlı her bir erkeğin kadınsız bin erkek demek olduğunu, her bir sarayın bu sarayı alın teri dökerek inşa eden bin kişi demek olduğunu ve beni bugün Süleyman yapan rastlantının yarın Süleyman'ın kölesi yapabileceğini unutma olanağı veriyor. Bu insanların hayal gücünün darlığı ise Buddha'ya huzur vermeyen şeyleri, yani bugün olmazsa yarın bütün bu zevkleri yıkacak olan hastalıkların, yaşlılığın ve ölümün kaçınıl-

21 Çeviri, Kitab-ı Mukaddes, Eski Antlaşma, Özdeyiş ve Şiir Kitapları, "Vaiz" kitabından 8:15 (ç.n.)

22 Aynı kitaptan 9:7, 9, 10. (ç.n.)

mazlığını unutma olanağı veriyor. Bu insanlardan bazılarının düşüncelerindeki ve hayallerindeki darlığın pozitif diye adlandırdıkları bir felsefe olduğunu iddia etmeleri, bence onları soruyu görmeyerek bal yalayanlar kategorisinden farklı kılmıyor. Ben bu insanlara da öykünemezdim; onların hayal gücünün sığlığına sahip olmadığım için bu sığlığı kendimde yapay olarak yaratamazdım. Hayatta olan her insan gibi ben de bir kere gördükten sonra gözlerimi farelerden ve ejderhadan ayıramazdım.

Üçüncü yol, kuvvet ve enerji yoludur. Bu yol, hayatın kötülük ve saçmalık olduğunu anlayıp onu yok etmekten ibarettir. Az rastlanan güçlü, yolundan şaşmayan insanlar böyle davranır. Kendilerine yapılan şakanın tamamen aptalca bir şaka olduğunu, ölenlerin yaşayanlardan daha fazla yararı olduğunu ve yaşamamanın daha iyi olduğunu anlayıp böyle davranırlar ve bu aptal şakaya bir anda son verirler, şükür bunu yapacak araçlar da var: boynuna geçireceğin bir ip, su, kalbine saplayacak bir bıçak, demiryollarında trenler. Bizim çevreden olup bu şekilde davranan insanların sayısı giderek artıyor. Ve insanlar bunu en çok da hayatlarının en iyi döneminde, ruhsal güçleri en gelişmiş, insan aklını aşağılayan alışkanlıklara ise henüz pek az kapılmış durumdayken yapıyorlar. Ben en saygın yolun bu olduğunu görüyor ve böyle davranmak istiyordum.

Dördüncü yol, zayıflık yoludur. Hayatın kötülüğünü ve saçmalığını anlayarak ve onun hiçbir şey getiremeyeceğini en başından bilerek hayatı sürdürmeye devam etmekten ibarettir bu yol da. Bu gruptan insanlar, ölümün yaşamdan daha iyi olduğunu bilirler, ama akıllıca davranacak, yani bu kandırmacaya bir an önce son verecek ve kendini öldürecek güçleri olmadığı için bir şey bekler gibidirler. Bu zayıflık yoludur, çünkü ben daha iyisinin ne olduğunu biliyorsam ve bu da benim elimde olan bir şeyse neden daha iyi olana kendimi teslim etmiyordum?.. Ben bu gruptaydım.

Benim gibi insanlar, bu korkunç çelişkiden işte bu dört yolla kurtuluyorlar. Zihnimi ne kadar yorarsam yorayım bu dört çıkış yolundan başka bir yol görmüyordum. Bir yol, hayatın anlamsız, boş ve kötü olduğunu, yaşamamanın daha iyi bir şey olduğunu anlamamaktı. Bunu bilmemem mümkün değildi ve bir kere öğrenmişsem de buna gözlerimi kapatamazdım. Diğer bir çıkış yolu, geleceği düşünmeden hayatı olduğu gibi yaşamaktı. Bunu da yapamazdım. Sakya-Muni gibi ben de yaşlılığın, acıların ve ölümün var olduğunu bile bile ava gidemezdim. Hayalgücüm son derece canlıydı. Ayrıca bir anlığına payıma düşen zevklerin anlık rastlantısına sevinemezdim. Üçüncü yol hayatın kötülük ve aptallık olduğunu anlayıp hayatına son vermek, kendini öldürmekti. Bunu anlamıştım ama nedense hâlâ kendimi öldürmüyordum. Dördüncü yol Süleyman'ın ve Schopenhauer'in durumunda yaşamak, hayatın bana yapılan aptalca bir şaka olduğunu bilmek ve yine de yaşamak, yıkanmak, giyinmek, yemek yemek, konuşmak ve hatta kitap yazmaktı. Benim için iğrenilecek, acı veren bir durumdu, ama bu durumda kalmaya devam ediyordum.

Eğer kendimi öldürmediysem bunun nedeninin, düşüncelerimin haksızlığını belli belirsiz anlamam olduğunu görüyorum şimdi. Kendi düşüncelerimin ve bilgelerin, bizi hayatın anlamsız olduğunu kabule vardıran düşüncelerinin akışı bana ne kadar inandırıcı ve kuşku götürmez gelse de yürüttüğüm muhakemede çıkış noktasının doğruluğu konusunda içimde belli belirsiz bir kuşku kalıyordu.

Şöyle bir kuşkuydu bu: Ben ve aklım, hayatın akıllıca bir şey olmadığını kabul etmiştik. Eğer bir yüksek akıl yoksa (ki yok ve onu kanıtlayabilecek bir şey de yok) o zaman akıl, benim için hayatın yaratıcısıdır. Akıl yoksa benim için hayat da olmazdı. Akıl hayatın yaratıcısı ise hayatı nasıl reddeder? Ya da öte yandan, eğer hayat olmasaydı benim aklım da olmazdı, öyleyse akıl hayatın evladıdır. Hayat her şeydir. Akıl,

hayatın meyvesidir ve aynı akıl hayatın kendisini reddediyor. Burada bir yanlışlık olduğunu hissediyordum.

Hayat anlamsız bir kötülüktür, bundan kuşku yok diyordum kendime. Ama ben yaşadım, hâlâ yaşıyorum, bütün insanlık da yaşadı ve yaşıyor. Bu nasıl bir şey? Yaşamamak mümkünken neden yaşıyor? Ne yani bir tek ben ve Schopehhauer mi hayatın anlamsızlığını ve kötülüğünü anlayacak kadar akıllıyız?

Hayatın boş olduğuna ilişkin muhakeme o kadar çetrefil bir şey değil ve en sıradan, basit insanlar da çoktandır bu muhakemeyi yapıyor ama daha önce yaşadıkları gibi şimdi de yaşamaya devam ediyorlar. Peki o zaman yaşamaya neden devam ediyorlar ve hayatın akla uygun bir şey olduğundan kuşkulanmayı neden hiç düşünmüyorlar?

Bilgelerin bilgelikleriyle doğrulanan bilgim, bana dünyadaki her şeyin, organik ve inorganik her şeyin olağanüstü akıllıca yaratılmış olduğunu, bir tek benim durumumun aptalca olduğunu açıklıyordu. Bu aptallar ise, yani basit insan yığınları, dünyadaki tüm organik ve inorganik şeylerin nasıl yaratıldığı konusunda hiçbir şey bilmiyor ama yaşıyor ve hayatlarının çok akıllıca yaratılmış olduğunu sanıyorlar!

Sonra aklıma şu soru geldi: "Ya henüz bilmediğim bir şey varsa?" Aslında cehalet tam böyle davranır. Cehalet her zaman tam bunu söyler. Herhangi bir şeyi bilmediğinde, o bilmediği şeyin aptalca olduğunu söyler. Aslında şöyle bir sonuç çıkıyor ortaya: İnsanlık, hayatının anlamını anlamadan yaşamak mümkün olmadığı için anlıyormuş gibi yaparak yaşamış ve yaşamakta olan bir bütündür; bense hayatın tamamının saçmalık olduğunu ve yaşamamın mümkün olmadığını söylüyorum.

Hayatı reddetmek konusunda Schopenhauer'e de bana da hiç kimse engel olmuyor. O zaman öldür kendini, böylece bir daha akıl yürütmemiş olacaksın. Hayat hoşuna gitmiyorsa öldür kendini. Yaşıyorsun ve hayatın anlamını anlaya-

mıyorsun, öyleyse sona erdir onu, hayatı anlamadığını anlatarak ve yazarak bu hayatın içinde dönüp durma. Neşeli bir meclise geldin, herkesin keyfi yerinde, herkes ne yaptığını biliyor, sense sıkılıyor ve tiksiniyorsun, o zaman çek git.

Zaten aslında kendini öldürmenin gerekli olduğuna inanan, ama bunu yapmaya karar veremeyen bizler en zayıf, en tutarsız ve basit bir ifadeyle aptallığını öpüp başına koyan aptal insanlar değil de neyiz?

Aslında bizim bilgeliğimiz, kuşku bırakmayacak şekilde doğru olsa da bizlere hayatımızın anlamı hakkında bir bilgi vermemiştir. Hayatı yapan, yaratan insanlık, milyonlar, hayatın anlamı konusunda kuşkuya düşmüyor.

Aslında benim de hakkında bir şeyler bildiğim hayatın çok çok eski zamanlarından beri insanlar, bana hayatın saçma bir şey olduğunu gösteren bir düşünceyi, hayatın boş bir şey olduğu düşüncesini bile bile, yine de hayata bir anlam atfederek yaşamışlardır. İnsan yaşamının başladığı zamanlardan beri bu insanlar için hayatın bir anlamı vardı ve bana kadar ulaşan bu hayatı sürdürdüler. Bende ve çevremde olan her şey, onların hayat bilgisinin meyveleridir. Bu hayatı tartışıp mahkûm ederken kullandığım düşünce araçları da benim tarafımdan değil, onlar tarafından yaratılmıştır. Ben onların sayesinde doğdum, eğitim gördüm, yetiştim. Demiri bulup topraktan onlar çıkardı, ağaçları kesmeyi öğrettiler, inekleri, atları ehlileştirdiler, ekmeyi, birlikte yaşamayı öğrettiler, hayatımıza bir düzen getirdiler; bana düşünmeyi, konuşmayı onlar öğrettiler. Onların eseri olan, onlar tarafından beslenen, yetiştirilen, bilgiler verilen, onların düşünceleriyle ve sözleriyle düşünen ben, onlara bütün bunların saçmalık olduğunu kanıtladım! "Burada yanlış bir şey var," diyordum kendime. "Bir yerde hata yaptım ben." Ama hatanın nerede olduğunu bir türlü bulamıyordum.

VIII

Şimdi az çok tutarlı bir şekilde ifade edebilecek durumda olduğum bütün bu kuşkuları o zamanlar ifade edemezdim. Hayatın boşluğu hakkında benim vardığım, çok büyük düşünürler tarafından da doğrulanan bu sonuçlar, mantık açısından ne kadar kaçınılmaz olursa olsun, bunlarda yanlış bir şey olduğunu o zamanlar sadece hissediyordum. Muhakemede mi, sorunu ortaya koymada mı, bilmiyordum; sadece mantık açısından inandırıcılığının mükemmel ama yetersiz olduğunu hissediyordum. Bütün bu kanıtlar, beni muhakemelerimden çıkan sonucu gerçekleştirmeye, yani kendimi öldürmeye ikna edemiyordu. Eğer bu noktaya aklımla ulaştığımı ve kendimi öldürmediğimi söylersem de doğru söylememiş olurdum. Akıl çalışıyordu ama yaşam bilinci dışında bir ad veremeyeceğim başka bir şey daha çalışıyordu. Dikkatimi birincisine değil, ikincisine vermeye zorlayan bir güç faaliyetteydi, beni umutsuz durumumdan çıkaran da, aklımı bambaşka bir şekilde yönlendiren de bu güçtü. Bu güç, bana benzeyen yüzlerce insanla birlikte benim tüm insanlık olmadığım, insanlığın hayatını henüz bilmediğim düşüncesine yöneltti dikkatimi.

Benim gibilerden oluşan dar bir gruba göz atınca sorunu anlamayan, sorunu anlayan ve yaşam sarhoşluğuyla bas-

tıran, anlayıp hayatını sonlandıran ve anlayıp zayıflığı yüzünden umutsuz bir hayatı sonuna kadar yaşamaya devam eden insanlar görüyordum yalnızca. Başka kimseyi görmüyordum. Bilginler, zenginler ve benim de ait olduğum aylak insanlardan ibaret bu dar grubun tüm insanlığı oluşturduğunu, eskiden yaşamış ve şimdi yaşamakta olan milyarlarca insanın ise insan değil, *bir tür* sığır olduğunu zannediyordum.

Hayat hakkında akıl yürütürken beni dört bir yandan sarmış olan insanlık yaşamını gözden geçirebilmiş olmam, Süleymanların, Schopenhauerlerin ve benim yaşamımın gerçek ve normal yaşam, milyarların yaşamının ise önemsenmeyecek, dikkate değmeyecek bir şey olduğunu düşünerek gülünç hale düşecek kadar yanılabilmiş olmam şimdi bana ne kadar garip ne kadar inanılmaz ve anlaşılmaz gelse de, evet şimdi ne kadar tuhaf gelse de bunun aynen böyle olduğunu görüyorum. Aklımın düştüğü kibirli yanılgı içinde o derece kuşkuya yer bırakmayacak bir sanıya kapılmıştım ki, Süleyman ve Schopenhauer'le birlikte bizler, soruyu son derece doğru ve gerçekçi bir şekilde ortaya koymuştuk, başka hiçbir şey olamazdı; bu milyarlarca insanın hepsi, benim sadece kendi hayatımın anlamını aradığım ve "Geçmişte yeryüzünde yaşamış ve şimdi yaşamakta olan milyarlarca insan kendi hayatlarına ne anlam verdiler ve veriyorlar?" diye bir kere olsun düşünmediğim bir konunun derinliğini henüz kavrayamamış insanlar olarak görünüyordu gözüme.

Özellikle de sözde değil, eylemde, biz en liberal ve bilgili insanlara özgü bu delilikle uzun süre yaşadım. Ama beni kendilerini anlamak ve bizim düşündüğümüz kadar aptal olmadıklarını görmek zorunda bırakan gerçek işçi milletine duyduğum tuhaf fiziksel sevgim sayesinde mi, yoksa yapabileceğim en iyi şeyin, kendimi asmak olduğundan başka bir şey bilmediğime olan inancımın içtenliği sayesinde mi bilinmez, eğer yaşamak ve hayatın anlamını anlamak istiyorsam, hayatın anlamını, bu anlamı yitirmiş ve kendini

öldürmek isteyenler arasında değil, hayatı kuran ve kendisininkiyle birlikte bizim hayatımızı da sırtında taşıyan milyarlarca ölü ve diri insan arasında aramam gerektiğini hissediyordum. Bilim adamlarına ve zengin insanlara değil, ölü ve diri basit insanların geniş kitlelerine göz atınca bambaşka bir şey gördüm. Bütün bu milyarlarca ölü ve diri insanın ender istisnalar dışında hepsinin, benim yaptığım sınıflandırmaya uymadığını, onları soruyu anlamayan kişiler olarak kabul edemeyeceğimi, çünkü bu soruyu bizzat onların ortaya koyduğunu ve soruya olağanüstü bir açıklıkla yanıt verdiklerini gördüm. Bu insanları Epikurosçu olarak da kabul edemem, çünkü yaşamları zevklerden çok yokluklardan ve acılardan oluşuyor; yaşamlarının her eylemini ve ölümü bile açıkladıklarına göre onları anlamsız, saçma bir hayatı akılsızca tüketen insanlar olarak da kabul edemem. Onlara göre insanın kendini öldürmesi en büyük kötülüktür. Benim kabul etmediğim ve küçümsediğim hayatın anlamıyla ilgili o bilgi, besbelli bütün insanlığın elinde varmış. Akılcı bilginin hayata anlam vermediği, hayatı dışladığı, milyarlarca insan ve tüm insanlık tarafından hayata verilen anlamın ise küçümsenen, yalan bir bilgiye dayanmakta olduğu sonucu çıkıyordu ortaya.

Akılcı bilgi, bilim adamlarının ve bilgelerin şahsında hayatın anlamını reddeder, oysa çok büyük insan kitleleri, bütün insanlık bu anlamı, akılcı olmayan bir bilgi olarak kabul eder. Ve akılcı olmayan bu bilgi, benim gözardı etmemin mümkün olmadığı bir şeyin ta kendisi olan inançtır. Bu Tanrı'dır, altı günde yaratılıştır, şeytanlar ve meleklerdir ve aklımı kaçırmadığım sürece kabul edemeyeceğim her şeydir.

Durumum korkunçtu. Akılcı bilgi yolunda hayatın reddedilmesinden, inançta ise hayatın reddedilmesine göre daha da olanaksız olan aklın reddedilmesinden başka hiçbir şey bulamayacağımı biliyordum. Akılcı bilgiye göre hayatın kötülük olduğu, insanların da bunu bildikleri, yaşamama-

nın insanlara bağlı bir şey olduğu, ama insanların geçmişte yaşadıkları, şimdi de yaşamakta oldukları sonucu ortaya çıkıyordu; hayatın anlamsız bir şey ve bir kötülük olduğunu çok uzun zamandır bildiğim halde bizzat yaşıyordum. İnanca göreyse, hayatın anlamını kavramak için anlamın gerek duyduğu aklı reddetmek zorunda olduğum sonucu çıkıyordu ortaya.

IX

Sadece iki sonucun ortaya çıktığı bir çelişki söz konusuydu: Ya benim akıllıca dediğim şey düşündüğüm kadar akıllıca değildi ya da bana akılsızca görünen şey, benim düşündüğüm kadar akılsızca değildi. Ben de akılcı bilgimin muhakeme seyrini gözden geçirmeye başladım.

Akılcı bilgimin muhakeme seyrini gözden geçirirken de onun tamamen doğru olduğunu gördüm. Hayatın bir hiç olduğu sonucu kaçınılmazdı; ancak bir hata görmüştüm. Hata, sorduğum soruya uygun biçimde düşünmememdi. Soru şuydu: "Ben neden yaşamalıyım, yani benim yapmacık ve yok olmakta olan hayatımdan gerçek ve yok olmayan ne çıkacaktır, benim sonu olan varlığım bu sonsuz dünyada nasıl bir anlama sahiptir?" Bu soruyu yanıtlamak için hayatı inceliyordum.

Hayatla ilgili sorulabilecek bütün soruların yanıtları, ilk başta sorduğum bu soru ne kadar basit görünse de sonu olan bir şeyi sonsuz bir şeyle açıklamayı ve bunun tam tersini yapmayı gerektirdiği için açıkçası beni tatmin etmiyordu.

"Hayatımın zaman, neden ve yer dışındaki anlamı nedir?" diye soruyordum. Soruma da şöyle bir soruyla yanıt veriyordum: "Hayatımın zaman, neden ve yer içindeki an-

lamı nedir?" Uzun uzun düşündükten sonra hiçbir anlamı olmadığı sonucu çıktı ortaya.

Muhakemelerimde sonluyla sonluyu, sonsuzla da sonsuzu sürekli bir tutuyordum ama başka türlü yapamazdım, bu yüzden de çıkması gereken sonuç ortaya çıkıyordu: Güç güçtür, madde maddedir, irade iradedir, sonsuzluk sonsuzluktur, hiçbir şey hiçbir şeydir ve hiçbir şeyden öteye de bir şey olamaz.

Burada matematikte bir denklemi çözdüğünü düşünerek bir özdeşliğe ulaştığın duruma benzer bir şey vardı. Muhakeme seyri doğruydu, ama sonuçta şu yanıt elde ediliyordu: a=a ya da x=x ya da 0=0. Hayatımın anlamıyla ilgili sorduğum soru konusunda vardığım sonuçta da aynı şey oluyordu. Bu soruya bütün bilimler tarafından verilen yanıtlar sadece ve sadece özdeşliklerdi.

Gerçekten de ciddi, akılcı bilgi, Descartes'ın yaptığı gibi her konuda tam bir kuşkudan yola çıkan, inanca dayanarak kabul edilen her bilgiyi kenara atıp her şeyi aklın ve deneyimin yasaları üzerinde yeniden kuran bilgidir ve hayat sorusuna benim de aldığım yanıttan, yani o belirsiz, bir şey ifade etmeyen yanıttan başka bir yanıt veremez. Sadece ilk başlarda bilgi sanki olumlu yanıt vermiş gibi gelmişti bana; olumlu zannettiğim bu yanıt Schopenhauer'in, "hayatın bir anlamı yoktur, kötülükten ibarettir" yanıtıydı. Ama meseleyi inceledikten sonra yanıtın olumlu olmadığını, benim duygularımın sadece onu öyle dile getirdiğini anladım. Brahmanların, Süleyman'ın ve Schopenhauer'in ifade ettikleri gibi kesin bir şekilde ifade edilen yanıt, sadece belirsiz bir yanıt ya da 0=0 özdeşliğidir, bana bir hiç olarak görünen yaşam boştur, hiçbir şeydir. Böylece felsefi bilgi hiçbir şeyi inkâr etmez, ancak bu sorunun kendisi tarafından çözümlenemeyeceğini, kendisi için çözümün belirsiz kaldığını söyler.

Bunu anlayınca sorumun yanıtını akılcı bilgide aramanın mümkün olmadığını ve akılcı bilgi tarafından verilen yanıtın,

ancak sorunun farklı bir şekilde sorulması halinde ve sonlunun sonsuzla ilişkisi muhakemeye dâhil edilirse alınabileceğine işaret ettiğini anladım. İnanç tarafından verilen yanıtların, ne kadar akıldışı ve sakat yanıtlar olsa da sonluyla sonsuz arasında bulunan ve yokluğu halinde herhangi bir yanıtın verilemediği bağlantının her yanıta girmek gibi bir üstünlüğe sahip olduğunu da anladım. "Nasıl yaşamalıyım?" sorusunu ne şekilde sorarsam sorayım yanıt, "Tanrı'nın yasasına göre," oluyordu. "Hayatımdan çıkacak gerçek nedir?" sorusunun yanıtı "Sonsuz acılar ya da sonsuz mutluluk," oluyordu. "Ölümle yok olmayan anlam nedir?" sorusunun yanıtı ise "Sonsuz Tanrı'yla birleşme, cennet," oluyordu.

Böylece daha önce bana tek, biricik bilgi gibi gelen akılcı bilgi dışında tüm yaşayan insanların başka bir bilgisi olduğunu, bunun akıldışı bir bilgi olan ve insanlara yaşama olanağı veren inanç olduğunu kaçınılmaz olarak kabul ettim. İnancın akla uygun olmadığı düşüncesi benim için eskisi gibi kalıyordu, ama insanlığa yaşamla ilgili sorularının yanıtını, dolayısıyla da yaşama olanağını sadece inancın verdiğini de kabul etmeden edemiyordum.

Akılcı bilgi beni hayatın anlamsız olduğunu kabul etmeye götürmüş, hayatım durmuştu ve ben kendimi yok etmek istiyordum. İnsanlara, bütün insanlığa dönüp baktığımda insanların yaşadıklarını ve hayatın anlamını bildiklerini iddia ettiklerini gördüm. Kendime baktım: Hayatın anlamını bildiğim sürece yaşardım. Gerek diğer insanlara gerekse bana yaşamın anlamını ve yaşama olanağını veren inançtı.

Daha ileri gidip başka ülkelerin insanlarına, çağdaşlarıma ve ömrünü tamamlamış olanlara bakınca da aynı şeyi gördüm. İnsanlık var olduğundan beri nerede yaşam varsa orada yaşam olanağını veren inançtır ve inancın başlıca özellikleri her yerde, her zaman bir ve aynıdır.

Hangi inanç, kime hangi yanıtları verirse versin, inancın verdiği her yanıt, insanın bir sonu olan varlığına sonsuz bir

anlam, acılarla, yokluklarla ve ölümle yok olmayan bir anlam katacaktır. Demek ki, hayatın anlamını ve yaşama olanağını sadece inançta bulmak mümkündür. Ve anladım ki inanç, en önemli anlamıyla sadece "görünmeyen şeylerin ortaya çıkarılması" değil, sadece ilham değil (bu, inancın belirtilerinden yalnızca birinin tanımıdır), sadece insanın Tanrı'yla ilişkisi değil (Tanrı vasıtasıyla inancı tanımlamak değil, önce inancı, daha sonra Tanrı'yı tanımlamak gerekir), sadece inancın daha çok nasıl anlaşıldığı konusunda insana söylenenleri kabul etmek değildir; inanç, insan yaşamının anlamıyla ilgili olan ve insanın kendini yok etmeyip yaşamasını sağlayan bilgidir. İnanç yaşama gücüdür. Eğer insan yaşıyorsa herhangi bir şeye de inanıyordur. Bir şeyler için yaşaması gerektiğine inanmasaydı yaşamazdı. Eğer sonu olan şeylerin aldatıcı olduğunu görmüyor ve anlamıyorsa sonu olan bu şeye inanır; eğer sonu olanın aldatıcı olduğunu anlıyorsa, sonsuz olana inanmak zorundadır. İnançsız yaşamak mümkün değildir.

Ve içimdeki muhakeme sürecinin tüm seyrini hatırlayıp dehşete düştüm. İnsanın yaşayabilmesi için ya sonsuz olanı görmemesi ya da yaşamın anlamıyla ilgili olarak sonu olanın sonsuzla bir olduğu açıklamasına sahip olması gerektiğini artık anlamıştım. Benim böyle bir açıklamam olsa da sonu olana inandığım sürece bu açıklamaya gerek duymuyordum ve bu açıklamayı aklımla kontrol etmeye başladım. Ve aklın ışığı karşısında önceki açıklamanın tamamı kül olup uçtu. Ama sonu olana inanmayı bıraktığım bir zaman geldi. O zaman da hayatın anlamını verebilecek böyle bir açıklamayı bildiklerimden yola çıkarak akılcı temeller üzerinde inşa etmeye giriştim; ancak ortaya hiçbir şey çıkmadı. İnsanlığın en iyi akıllarıyla birlikte 0=0 sonucuna vardım ve başka bir şey çıkması mümkün olmasa da böyle bir sonuç aldığıma çok şaşırdım.

Yanıtı deneysel bilgilerde ararken ne yapıyordum? Neden yaşadığımı öğrenmek istiyor ve bunun için benim dışımdaki

her şeyi inceliyordum. Çok açık ki, pek çok şey öğrenmem mümkün oldu, ama bundan benim için gerekli olan hiçbir sonuç çıkmadı.

Yanıtı felsefi bilgilerde ararken ne yapıyordum? Benimle aynı konumda bulunmuş, "Neden yaşıyorum?" sorusunun yanıtına sahip olmayan insanların düşüncelerini inceliyordum. Benim de bildiğim bir şey olan hiçbir şey bilinemeyeceği dışında bir şey öğrenemediğim açıktı.

Ben neyim? Sonsuzun parçasıyım. Bütün mesele aslında bu iki sözcükte yatıyor. İnsanlık bu soruyu daha dün mü sordu kendisine? Yoksa benden önce hiç kimse bu soruyu, her akıllı çocuğun dilinin ucuna gelen bu basit soruyu sormadı mı kendisine acaba?

Aslında bu soru insanlar var olduğundan bu yana sorulmuştur; insanlar var olduğundan bu yana bu sorunun çözümü için sonu olanın sonu olanla ve sonsuz olanın sonsuz olanla eşitlenmesinin aynı şekilde yetersiz olduğu anlaşılmıştır ve insanlar var olduğundan bu yana sonu olanın sonsuz olanla ilişkisi araştırılmış ve dillendirilmiştir.

Sonu olanın sonsuz olanla eşitlendiği ve hayatın anlamının elde edildiği bütün bu kavramları, Tanrı, özgürlük, iyilik kavramlarını mantıksal bir incelemeden geçiririz. Bu kavramlar aklın eleştirisi karşısında tutunamaz.

Çocuklar gibi büyük bir gurur ve kibirle saati söküp zembereğini çıkardıktan sonra ondan bir oyuncak yapmak ve sonra da saatin çalışmamasına şaşırmak o kadar korkunç olmasa da gülünç bir şey olurdu.

Sonu olanla sonsuz olan arasındaki çelişkinin çözümü ve yaşanabilecek bir hayat sorusunun yanıtı gerekli ve değerlidir. Her yerde, her zaman ve bütün halklarda bulduğumuz tek çözümü, insan hayatının bizim gözümüzün göremeyeceği kadar eski zamanlarından çıkıp gelen ve bir benzerini asla bulamayacağımız bu derece zor olan bir çözümü, bizler her birimizin sorabileceği ve yanıtını vereme-

diğimiz bir soruyu yeniden sormak için düşüncesizce alt üst ediyoruz.

Sonsuz Tanrı, ruhun ilahiliği, beşerî işlerin Tanrı'yla bağlantısı kavramları, ahlaki iyilik ve kötülük kavramları, insanlık yaşamının gözlerimizden gizlenen tarihsel derinlerinde ortaya konmuş olan öz-kavramlardır, yokluğu halinde yaşamın da bizzat benim de olmayacağımız öz-kavramlardır, bense tüm insanlığın bütün bu çalışmasını bir kenara atmış, her şeyi tek başıma yeniden ve kendimce yapmak istiyordum.

O zamanlar böyle düşünmüyordum, ama bu düşüncelerin embriyoları vardı içimde. Anladığım kadarıyla, 1) Schopenhauer ve Süleyman'la benim durumum bilgeliğimize rağmen aptalcaydı, hayatın bir kötülük olduğunu biliyorduk ve yine de yaşıyorduk. Bu apaçık aptallıktı, çünkü eğer hayat aptalca bir şeyse –ki ben akıllıca olan her şeyi severim– o zaman hayata son vermek gerekiyordu ve onu inkâr edecek kimse de olmayacaktı. 2) Bütün muhakemelerimizin dişliye takılmamış çark gibi bir kısır döngü içinde dönüp durduğunu anlıyordum. Ne kadar çok ve ne kadar güzel muhakemeler yapsak da sorumuzun yanıtını alamıyorduk, her zaman 0=0 olacaktı; bu durumda yolumuz hatalıydı galiba. 3) İnanç tarafından verilen yanıtlarda insanlığın en derin bilgeliğinin saklı olduğunu, bu yanıtları aklı esas alarak reddetme hakkına sahip olmadığımı ve en önemlisi, hayatla ilgili soruya bir tek bu yanıtların karşılık verdiğini anlamaya başlıyordum.

X

Bunu anlıyordum ama anlamak içimi rahatlatmıyordu.

Artık her tür inancı kabul etmeye hazırdım, yeter ki bu inanç yalancılık olabilecek şekilde aklın doğrudan reddini istemesin benden. Budizmi de Müslümanlığı da kitaplardan araştırdım, en çok da Hristiyanlığı kitaplar ve çevremdeki insanlardan soruşturdum.

Doğal olarak ilkönce çevremdeki inançlı insanlara, bilim insanlarına, Ortodoks ilahiyatçılara, yaşlı keşişlere, yeni düşüncelere sahip Ortodoks ilahiyatçılara ve hatta kurtuluşu kefarete inanmakta gören yeni Hristiyanlara başvurdum. Bu inançlı insanlara dört elle sarılıyor, onlara nasıl inandıklarını ve hayatın anlamını nerede gördüklerini soruyordum.

Verebileceğim her türlü ödünü verdiğim, her türlü tartışmadan kaçındığım halde bu insanların inançlarını kabul edemiyordum. Onların inanç yerine koydukları şeyin, hayatın anlamını açıklayan değil, karartan bir şey olduğunu ve beni inançlı biri olmaya yönelten yaşamla ilgili soruma yanıt vermek için değil, bana yabancı gelen birtakım başka amaçlar için inançlarını öne çıkardığını görüyordum.

Umudun ardından, bu insanlarla ilişkilerimde defalarca ve defalarca yaşadığım eski umutsuzluğuma geri dönme korkusunun yarattığı acı duyguyu anımsıyorum. Bu insan-

lar kendi din kurallarını bana ne kadar ayrıntılı açıklarlarsa, düştükleri yanılgıyı ve hayatın anlamıyla ilgili açıklamayı da onların inancında bulma umudumun kaybolduğunu o kadar açık görüyordum.

Beni iten, bu insanların inançlarını açıklarken benim her zaman yakınlık duyduğum Hristiyan gerçeklerine pek çok gereksiz ve akıl dışı şey karıştırmaları değildi; beni iten şey, bu insanların hayatının tek bir farkla, inançlarında kendi açıkladıkları esaslara bile uymamaları farkıyla benim hayatımla aynı olmasıydı. Kendilerini kandırdıklarını ve onların da tıpkı benim gibi yaşadıkları sürece yaşamak ve ellerinin alabileceği her şeyi almak dışında yaşama yükledikleri bir anlam olmadığını çok açık hissediyordum. Bunu görüyordum; eğer yokluk, acı çekme ve ölüm korkusunun ortadan kalktığı bir anlama sahip olsalardı bunlardan korkmazlardı. Onlar, yani bizim çevredeki bu inançlı insanlar, tıpkı benim gibi varlık içinde yaşıyorlar, varlıklarını artırmaya ve korumaya çalışıyorlar, yokluklardan, acılardan, ölümden korkuyorlardı ve tıpkı benim gibi ve inancı olmayan bizler gibi, zevklerini tatmin ederek, en az inançsızlar kadar kötü yaşıyorlardı.

Hiçbir muhakeme beni onların inancının gerçekliğine inandıramazdı. Beni buna inandırabilecek tek şey, hayatla ilgili olarak bana korkunç gelen yoksulluk, hastalık ve ölümün, onları korkutmayan bir anlama sahip olduğunu kanıtlayan eylemler olabilirdi. Oysa bizim çevreden inançlı insanlar arasında böyle eylemler görmüyordum. Tam tersine böylesi eylemleri, bizim çevrenin en inançsız insanları arasında görsem de yine bizim çevrenin inançlı diye adlandırılan insanları arasında hiç göremiyordum.

Ve bu insanların inancının benim aradığım inanç olmadığını, onların inancının inanç değil, sadece hayattaki Epikurosçu tesellilerden biri olduğunu anladım. Bu inancın, belki ölüm döşeğinde nedamet getiren Süleyman'ın, teselli olması için değilse bile bir parça oyalanması için uygun olduğunu,

ancak başkalarının emeklerinden yararlanarak zaman geçirmeyi değil, hayatı yaratmayı görev edinmiş insanlığın çok büyük çoğunluğu için bir işe yaramayacağını anladım. Tüm insanlığın yaşayabilmesi, hayatını anlam vererek sürdürmesi için bu milyarlarca insanın elinde başka, gerçek bir inanç bilgisi olması gerekir. Aslında beni inancın varlığına inandıran şey Süleyman, Schopenhauer ve benim kendimizi öldürmemiş olmamız değil, bu milyarlarca insanın geçmişte yaşamış ve halen yaşıyor olmaları, Süleymanlarla bizi kendi yaşam dalgaları üzerinde taşımalarıdır.

Ve ben yoksul, basit, cahil insanlar arasından inananlarla, hacılarla, keşişlerle, hizipçilerle, köylülerle yakınlaşmaya başladım. Halkın içinden gelen bu insanların inancı, bizim çevreden yapmacık inançlılarınki gibi Hristiyan inancıydı. Hristiyanlığın gerçeklerine çok fazla boş inanç da karıştırılmıştı ama fark, bizim çevreden inançlı insanların boş inançlarının kendileri açısından tamamen gereksiz olması, hayatlarıyla bir ilgisinin bulunmaması, sadece kendine özgü Epikurosçu bir eğlence olmasıydı; emekçi halktan inananların boş inançları ise onların yaşamlarıyla o derece ilgiliydi ki, bu boş inançlar olmadan onların yaşamını tasavvur etmek mümkün değildi, bunlar bu hayatın gerekli koşuluydu. Bizim çevreden inançlı insanların hayatı inançlarıyla çelişiyordu, inançlı emekçilerin tüm hayatı ise inanç bilgisinin hayata verdiği anlamın kanıtıydı. Ve ben bu insanların hayatına da inancına da dikkatle bakmaya başladım, ne kadar dikkatle bakarsam onların gerçek bir inançları olduğuna, inançlarının onlar için gerekli olduğuna ve onlara bir tek bu inancın yaşam anlamı ve olanağı verdiğine o kadar çok inanıyordum. Hayatın inançsız da yaşanabileceği ve bin kişiden ancak bir kişinin kendini inançlı olarak kabul edeceği bizim çevremizde gördüklerimin tersine, onların arasında ancak bin kişide bir kişi inançsız çıkardı. Tüm hayatın tembellikle, eğlenceyle ve hayattan duyulan hoşnutsuzlukla

geçtiği bizim çevremizde gördüklerimin tersine, bu insanların tüm hayatının ağır bir çalışmayla geçtiğini ve onların varsıllara göre hayattan daha az hoşnutsuz olduklarını görüyordum. Bizim çevremizden insanların yokluklar ve acılar için kadere karşı gelmelerine ve kızmalarına karşılık bu insanlar hastalık ve üzüntüleri, herhangi bir şaşkınlık ve direniş göstermeden, bütün bunların olması gerektiğini ve başka türlü olamayacağını, bunların hepsinin iyi şeyler olduğunu sakin ve kesin bir güvenle kabul ediyorlardı. Bizim akıllandıkça hayatın anlamını daha az anlamamıza, acı çekmeyi ve ölmeyi kötü bir alay olarak görmemize karşın bu insanlar sükûnetle, dahası sevinçle yaşıyor, acı çekiyor ve ölüme doğru gidiyorlar. Sakin bir ölüm, korkudan ve umutsuzluktan uzak bir ölüm bizim çevremizde en nadir görülen istisnayken, huzursuz, boyun eğmeyen ve kederli bir ölümse halk arasında en nadir görülen istisnadır. Ve Süleyman'la bizim için hayatın biricik nimeti olan şeylerin hepsinden yoksun olan, yine de en büyük mutluluğu duyan bu insanların sayısı çok fazladır. Çevreme daha geniş açıdan baktım. Geçmişteki ve şimdiki çok büyük insan kitlelerinin yaşamlarını dikkatle inceledim. Ve hayatın anlamını kavramış, yaşamayı da ölmeyi de bilen iki, üç, on değil, yüzlerce, binlerce, milyonlarca insan gördüm. Mizaçları, zekâları, eğitimleri, konumları bakımından sonsuz derecede farklı olan bu insanların hepsi, evet hepsi benim bilgisizliğime karşılık hayatın ve ölümün anlamını aynı mükemmellikte biliyorlar, huzur içinde çalışıyorlar, yokluklara ve acılara katlanıyorlar, bunu boş değil, iyi bir şey sayarak yaşıyor ve ölüyorlardı.

Ve ben bu insanları sevdim. Bu tür insanların yaşayanlarının ve ölmüşlerinin hayatlarına kitaplardan okuduğum ve duyduğum ölçüde daha fazla girdikçe onları daha çok seviyordum ve yaşamak bana daha kolay geliyordu. İki yıl kadar bu şekilde yaşadım ve içimde çoktandır hazırlanmış,

eğilimleri hep var olan bir devrim gerçekleşti. Öyle bir şey oldu ki, bizim çevrenin, yani varsılların ve bilginlerin hayatı sadece tiksindirici gelmekle kalmayıp her türlü anlamını da yitirdi. Bütün hareketlerimiz, muhakemelerimiz, bilim, sanat dalları, bunların hepsi bana şımarıklık olarak göründü. Anlamı bunlarda aramanın olanaksız olduğunu anladım. Yaşamı yaratan emekçi halkın hareketleri ise gözüme tek gerçek iş olarak göründü. Ve bu hayata verilen anlamın gerçek olduğunu anlayıp onu kabul ettim.

XI

Bu inançların, bunlara aykırı şekilde yaşayan insanlar tarafından ileri sürüldüğünde bana nasıl iğrenç ve anlamsız geldiğini, insanların bu inançlara uygun yaşadıklarını gördüğümde ise yine aynı inançların beni nasıl kendine çektiğini ve akılcı göründüğünü anımsayıp, o zamanlar bu inançları neden bir kenara attığımı ve anlamsız bulduğumu, şimdi ise neden kabul ettiğimi ve anlam dolu bulduğumu anladım. Yolumu şaşırdığımı anlamıştım, yolumu nasıl şaşırdığımı da anlamıştım. Yanlış düşünmekten çok, kötü bir yaşam sürdüğüm için kaybetmiştim yolumu. Gerçeği benden saklayan şeyin, düşüncelerimin yanlışlığından çok, benim sürdürdüğüm, zevklerin tatmin edildiği bir hayatın, Epikurosçuluğun istisnai koşullarındaki hayatın ta kendisi olduğunu anlamıştım. Hayatımın ne olduğu sorusunun ve karşılığında aldığım kötülük yanıtının tamamen doğru olduğunu anlamıştım. Yanlış olan, sadece benimle ilgili bir yanıtı genel olarak hayata ilişkin görmemdi: Kendime "Benim hayatım nedir?" diye sormuş, "Kötülük ve saçmalıktır," yanıtını almıştım. Doğruydu, benim hayatım, yani şehvete göz yuman bir hayat anlamsız ve kötüydü, bu yüzden de "hayat kötü ve anlamsızdır," yanıtı genel olarak insan hayatıyla değil, sadece benim hayatımla ilgiliydi. Daha sonra

İncil'de bulduğum gerçeği, yaptıkları işlerin kötü olması nedeniyle insanların ışıktan çok karanlığı sevdikleri gerçeğini anlamıştım. Çünkü kötü işler yapan her insan ışıktan nefret eder ve yaptığı işler ortaya çıkmasın diye ışığa yaklaşmaz. Hayatın anlamını kavramak için öncelikle hayatın anlamsız ve kötü olmaması, daha sonra ise hayatı kavramak için akıl olması gerektiğini anlamıştım. Bu kadar açık bir gerçeğin etrafında neden bu kadar uzun süre dolaşıp durduğumu ve eğer insanlığın yaşamı hakkında düşünecek ve konuşacaksak o zaman birkaç yaşam asalağının hayatı hakkında değil, insanlığın yaşamı hakkında konuşmak ve düşünmek gerektiğini anlamıştım. Bu gerçek her zaman 2x2=4 kadar gerçekti, ama ben bu gerçeği kabul etmiyordum, çünkü 2x2=4'ü kabul edince kötü biri olduğumu da kabul etmek zorunda kalacaktım. Oysa iyi bir insan olduğumu hissetmek, benim için 2x2=4'ten daha önemli ve daha zorunluydu. İyi insanları sevdim, kendimden nefret ettim ve gerçeği kabul ettim. Artık her şey benim için açıklık kazanmıştı.

Ya hayatını işkence ederek ve kafa keserek sürdüren bir cellat, ya ölümüne içen bir sarhoş ya da bütün hayatını karanlık bir odada geçirmiş, kendi odasına pisleyen ve bu odadan çıkacak olursa öleceğini zanneden bir deli, kendisine "Hayat nasıl bir şeydir?" diye sorarsa? Besbelli ki, "Hayat nasıl bir şeydir?" sorusuna, "Hayat en büyük kötülüktür," yanıtından başka bir yanıt alamazlardı bu adamlar; delinin yanıtı tamamen doğru bir yanıt olurdu, ama sadece kendisi için. E, o zaman ben de aynı böyle bir deli miyim? Varsıllar, bilginler, hepimiz deli miyiz?

Geçekten de aynı şekilde birer deli olduğumuzu anladım. Ben de herhalde böyle bir deliydim. Aslında bir kuş uçacak, yiyecek toplayacak, yuva yapacak şekilde vardır ve ben kuşun bunları yaptığını görünce onun sevincine bakıp mutlu olurum. Keçi, tavşan, kurt; beslenmek, üremek, ailelerini beslemek için vardır ve bunu yaparlarken ben de

onların bundan mutlu olduklarını ve hayatlarının akılcı bir hayat olduğunu kesinlikle bilirim. Peki, insan ne yapmalıdır? İnsan da hayvanlar gibi hayatı var etmelidir, ancak tek bir farkla: Hayatı tek başına var ederken ölecektir, hayatı kendisi için değil, herkes için var etmelidir. Ve insan bunu yaptığı zaman eminim ki kendisi mutlu, hayatı da akıllıca bir hayat olacaktır. Peki, otuz yıllık bilinçli yaşamımda ben ne yapmıştım? Ben yaşamı herkes için var etmeyi bir yana bırakın, onu kendim için bile elde etmemiştim. Bir asalak olarak yaşıyordum ve kendime neden yaşadığımı sorup "hiçbir şey için," yanıtını almıştım. Eğer insan hayatının anlamı hayatı var etmekse, o zaman otuz yıldır hayatı var etmek için değil, kendimdeki ve başkalarındaki hayatı yok etmekle uğraşmış olan ben, hayatımın bir anlamsızlık ve kötülük olduğu yanıtından başka bir yanıtı nasıl alabilirdim? Hayatım anlamsızlık ve kötülüktü zaten.

Dünyanın yaşamı birinin iradesiyle gerçekleşiyor, biri dünyanın yaşamını ve bizim yaşamlarımızı kendine iş edinmiş. Bu iradeyi anlama umuduna sahip olmak için öncelikle onu gerçekleştirmek, yani bizden istenenleri yapmak gerekir. Ama eğer benden isteneni yapmayacak olursam, o zaman benden ve dolayısıyla hepimizden ve tüm dünyadan ne istendiğini de hiçbir zaman anlamam.

Aç, çıplak bir dilenciyi bir kavşaktan alıp, çok güzel bir kurumun kapalı yerine götürseler, yedirip içirseler ve bir kolunu yukarı-aşağı hareket ettirmesini isteseler, onu neden alıp getirdiklerini, kolunu hareket ettirmesini neden istediklerini, bu kurumun akılcı bir şekilde yapılıp yapılmadığını anlamadan önce dilencinin o kolu hareket ettirmesi gerektiği açıktır. Kolu hareket ettirecek olursa o zaman bu kolun bir tulumbayı çalıştırdığını, tulumbanın suyu çektiğini, suyun evleklere aktığını anlayacaktır; o zaman onu kapalı kuyu alanından alıp başka bir işe geçirecekler ve dilenci meyve toplayacak, efendisinin sevincine katılacak ve

alt kademedeki bir işten daha yüksek bir işe geçerek, tüm kurumun yapısını her geçen gün daha fazla kavrayarak ve buradaki işleyişe katılarak neden burada bulunduğunu hiçbir zaman sorgulamayacak ve artık efendisine asla sitemde bulunmayacaktır.

Efendisinin emrini yerine getiren, bizim sığır olarak gördüğümüz basit insanlar, işçiler, cahiller de efendilerine sitem etmiyorlar; oysa biz bilgeler, yemeye gelince efendimizin her şeyini yiyoruz, yapmaya gelince de onun bizden istediklerini yapmıyoruz, yapmak yerine halka olup oturuyoruz ve "Bu kolu neden hareket ettirelim? Bu aptalca bir şey," diye düşünüyoruz. Sonuca vardık işte. Efendinin aptal olduğu ya da hiç var olmadığı, bizim ise akıllı olduğumuz, ancak hiçbir işe yaramadığımızı hissederek herhangi bir şekilde kendi kendimizden kurtulmamız gerektiği sonucuna vardık.

XII

Akılcı bilgideki hatanın farkına varmam, boş muhakemelerin cazibesinden kurtulmakta bana yardımcı oldu. Gerçekle ilgili bilginin ancak yaşamla bulunabileceğine olan inancım beni hayatımın doğruluğu konusunda kuşkuya düşürdü; ama beni kurtaran tek şey, ayrıcalıklı durumdan kurtulabilmem, basit işçi halkın gerçek yaşamını görerek bunun tek gerçek yaşam olduğunu anlayabilmem oldu. Hayatı ve hayatın anlamını anlamak istiyorsam asalak hayatı değil, gerçek bir hayat yaşamam ve gerçek insanlığın hayata verdiği anlamı kabul edip bu yaşamla kaynaşıp onu denemem gerektiğini anladım.

O sırada başıma şöyle bir şey geldi: Hemen hemen her dakika kendi kendime bir iple mi yoksa bir kurşunla mı işimi bitirmeliyim diye sorup durduğum o yıl boyunca sözünü ettiğim o düşünce ve gözlemlerin yanı sıra yüreğim acı bir duyguyla çırpınıyordu. Bu duyguya Tanrı'yı aramaktan başka bir ad veremem.

Bu Tanrı arayışı muhakeme değil bir duyguydu bence, çünkü bu arayış düşüncelerimin akışından kaynaklanmıyordu, hatta düşüncelerime açıkça ters bile düşüyordu, yüreğimden doğan bir arayıştı. Bu, korku, öksüzlük, yabancılar arasında yalnızlık ve birinin yardımını umut etme duygusuydu.

Tanrı'nın varlığını kanıtlamanın olanaksızlığından tamamen emin olmama rağmen (Kant bunu kanıtlamıştı ve ben bunu kanıtlamanın olanaksızlığını tam olarak anlamıştım), Tanrı'yı arıyordum yine de, O'nu bulacağımı umuyor ve arayıp bulamadığım bir şeye eski bir alışkanlıkla yalvarıp yakarıyordum. Kâh Kant'ın ve Schopenhauer'in Tanrı'nın varlığını kanıtlamanın mümkün olmadığını gösteren kanıtlarını zihnimde tartıyordum, kâh bu kanıtları çürütmeye girişiyordum. "Sebep, öyle yer ve zaman gibi bir düşünce kategorisi değildir," diyordum kendime. Eğer ben varsam, bunun bir sebebi vardır, sebeplerin de bir sebebi vardır. Ve her şeyin sebebi, adına Tanrı denilen şeydir; bu düşüncenin üzerinde duruyor ve bu sebebin varlığını bütün ruhumla anlamaya çalışıyordum. Hükmü altında bulunduğum bir gücün varlığını idrak eder etmez de yaşamamın mümkün olduğunu hemen hissediyordum. Ancak kendime soruyordum: "Peki bu nasıl bir sebep, nasıl bir güçtür? Bu güce dair ne düşünmeliyim, Tanrı dediğim bu şeye karşı nasıl davranmalıyım?" Ve sadece tanıdık yanıtlar geliyordu aklıma: "O, yaratıcıdır, vasidir." Bu yanıtlar beni tatmin etmiyordu ve yaşamak için bana gerekli olan şeyin içimde kaybolmakta olduğunu hissediyordum. Korkuya kapılıyor ve aramakta olduğum şeye, O'na, bana yardım etmesi için dua etmeye başlıyordum. Ne kadar çok dua edersem O'nun beni duymadığını ve başvurabileceğim hiç kimse olmadığını o kadar açık seçik anlıyordum. "Tanrı yok işte, yok!" diye yüreğimde beliren umutsuzlukla "Tanrım, bağışla, kurtar beni! Tanrım, bana yol göster Tanrım!" diyordum. Ama hiç kimse beni bağışlamıyordu ve ben hayatımın durmakta olduğunu hissediyordum.

Ancak farklı taraflardan da yaklaşsam yine ve yeniden herhangi bir bahane, bir neden ve bir anlam olmadan dünyaya gelmiş olamayacağım sonucuna, kendimi öyle hissediyor olsam da yuvadan düşmüş bir kuş yavrusu olamayacağım sonucuna varıyordum. Farz edelim yuvadan düşmüş bir kuş

yavrusuyum, yüksek otların arasında cıvıldıyorum, ama beni bir annenin dünyaya getirdiğini, kuluçkaya yattığını, yumurtaları ısıttığını, beslediğini, sevdiğini bildiğimden cıvıldıyorum. Nerede o, bu anne nerede? Eğer terk edildiysem, beni kim terk etti? Beni birisinin severek dünyaya getirdiğini kendimden gizleyemiyorum. Bu birisi kim o zaman? Yine Tanrı.

"Arayışlarımı, umutsuzluğumu, mücadelemi O biliyor. O var," diyordum kendime. Bunu itiraf ettiğim anda hemen içimde yaşam kabarıyor, yükseliyordu ve var olma olanağıyla sevincini hissediyordum. Ama Tanrı'nın varlığını kabul etmekten tekrar O'na karşı nasıl davranacağımı araştırmaya geçiyordum ve bizi yaratan, Kurtarıcı Oğul'u gönderen bu Tanrı'yı üç ayrı şahıs olarak gözümde canlandırıyordum. Ve yine dünyadan ve benden ayrı olan bu Tanrı, gözümde bir buz parçası gibi eriyor, eriyor, geride hiçbir şey kalmıyor, yine yaşamın kaynağı kuruyor, ben umutsuzluğa düşüyordum ve kendimi öldürmekten başka yapacak bir şeyim olmadığını hissediyordum. Hepsinden kötüsü de bunu yapamayacağımı hissetmemdi.

Bazen sevinç ve canlanma, bazen yine umutsuzluk ve yaşamanın olanaksızlığını anlama durumlarına düşüyordum; iki değil, üç değil, onlarca, yüzlerce kez.

Hatırlıyorum, ilkbaharın ilk günleriydi, ormanda yalnızdım, ormanın seslerini dinliyordum. Dinliyor ve şu son üç yıldır sürekli düşündüğüm şeyi düşünüyordum. Yine Tanrı'yı arıyordum.

"Tamam, Tanrı filan yok," diyordum kendi kendime, "benim tasavvur edemediğim böyle bir şey yok ama gerçek, aynı benim hayatım gibi; böyle bir şey yok. Ve hiçbir şey, hiçbir mucize böyle bir şeyi kanıtlayamaz, çünkü mucizeler benim düşüncelerimin, üstelik de akıldışı düşüncelerimin sonucu."

"Fakat ya benim Tanrı kavramım, aramakta olduğum bu şey hakkındaki anlayışım nedir?" diye sordum kendime. "Bu kavram nereden çıktı?" Bu düşünceyle birlikte yine

yaşamın sevinç dalgaları yükseldi içimde. Çevremdeki her şey canlandı, anlam kazandı. Ancak sevincim uzun sürmüyordu. Aklım çalışmaya devam ediyordu. "Tanrı kavramı, Tanrı değildir," dedim kendime. "Kavram benim içimde olan bir şeydir, Tanrı kavramı içimde uyandırabildiğim ve uyandıramadığım bir şeydir. Bu benim aradığım şey değil. Ben, yokluğu halinde yaşamın olamadığı bir şeyi arıyorum." Yine çevremdeki ve içimdeki her şey ölmeye başladı ve kendimi öldürmek istedim.

Ama o anda kendime, içimde olup bitene bir göz attım ve içimde yüzlerce kez olan bütün bu ölme ve dirilmeleri anımsadım. Sadece Tanrı'ya inandığımda yaşadığımı anımsadım. "Eskiden böyleydi, şimdi de böyle," dedim kendime: Tanrı'yı tanırsam yaşarım; unutursam, O'na inanmazsam ölürüm. Bu dirilmeler, ölmeler nedir böyle? Tanrı'nın varlığına olan inancımı yitirdiğimde yaşamaz, O'nu bulma konusunda belli belirsiz bir umudum olmasaydı da çoktan kendimi öldürmüş olurdum zaten. Aslında yalnız O'nu hissettiğimde ve aradığımda yaşıyorum ben, gerçekten yaşıyorum." "Öyleyse hâlâ neyi arıyorum?" diye haykırdı içimdeki ses. "İşte O. Yokluğunda yaşamanın olanaksız olduğu O. Tanrı'yı tanımak ve yaşamak bir ve aynı şey. Tanrı yaşam demek."

"Tanrı'yı arayarak yaşa, o zaman Tanrı'sız bir yaşam olmayacaktır." İçimdeki, çevremdeki her şey, herhangi bir zamankinden daha kuvvetle aydınlandı ve bu ışık bir daha da terk etmedi beni.

Kendimi öldürmekten kurtulmuştum. İçimdeki bu değişiklik ne zaman ve nasıl gerçekleşti söylemem mümkün değil. İçimdeki yaşam gücü nasıl ben farkına varmadan, yavaş yavaş yok olduysa ve yaşamanın olanaksız olduğu, hayatı durdurmak, kendimi öldürmek gerektiği sonucuna vardıysam, yaşam gücü de yine yavaş yavaş, farkına varmadan bana dönüyordu. Ve bana dönen bu yaşam gücünün

yeni değil, en eski, hayatımın ilk dönemlerinde beni kendine çekmiş güç olması da garipti. Her konuda en eskiye, çocukluğuma ve gençliğime döndüm. Beni yaratan ve benden bir şeyler isteyen o iradeye duyduğum inanca döndüm; hayatımın başlıca ve biricik amacının daha iyi olmak, yani bu iradeyle uzlaşarak yaşamak olduğu düşüncesine döndüm; bu iradenin ifadesini, benden saklanan uzak geçmişte tüm insanlığın kendine rehber yapmak için yarattığı bir şeyde bulabileceğim düşüncesine döndüm, yani Tanrı inancına, ahlâki mükemmelleşmeye ve hayata anlam katmış bir bağlılığa döndüm. Sadece bir tek fark vardı: o zamanlar bütün bunlar bilinçsiz olarak kabul edilmişti, şimdi ise bunlar olmadan yaşayamayacağımı biliyordum.

Başıma sanki şöyle bir şey gelmişti: Hatırlamıyorum ne zamandı, beni bir kayığa bindirmişler, bilmediğim bir kıyıdan iterek uzaklaştırmış, öbür kıyıya doğru yöneltmiş, deneyimsiz ellerime kürekleri verip yalnız bırakmışlardı. Becerebildiğim kadar çalışıyor, kayığı götürüyordum; ancak ortaya doğru ilerledikçe akıntı hızlanıyor, beni hedefimden uzaklaştırıyordu ve benim gibi kürek çeken, akıntı tarafından uzaklaştırılan insanlarla daha sık karşılaşıyordum. Kürek çekmeyi sürdüren insanlar vardı, kürekleri bırakmış olanlar vardı; insanlarla dolu büyük kayıklar, çok büyük gemiler vardı, bazıları akıntıyla boğuşuyordu, diğerleri akıntıya teslim olmuştu. Ve ilerledikçe aşağıya, bütün kürekçilerin üzerinde olduğu akıntıya bakarken bana gösterilen yönü daha da çok unutuyordum. Akıntının tam ortasında, aşağıya doğru giden kayık ve gemi kalabalığı içinde yönümü tümden kaybettim ve kürekleri bıraktım. Çevremde bulunan yelkenli ve kayıklardaki insanlar her yandan neşeyle bağırıp çağrışarak beni ve birbirlerini başka bir yöne gidilemeyeceğine inandırmaya çalışarak akıntı aşağı gidiyorlardı. Ben de inanıp onlarla birlikte ilerledim. Uzaklara sürüklendim, o kadar uzağa gitmiştim ki, çarpıp parçalanacağım kayalık eşikler-

den akan suyun gürültüsünü duydum, bu kayalıklarda parçalanmış kayıkları gördüm. Ve aklım başıma geldi. Bana ne olduğunu uzun bir süre anlayamadım. Karşımda sadece koşarak yaklaştığım, beni korkutan ölümü görüyordum, hiçbir yerde kurtuluş umudu görmüyor, ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. Ama başımı çevirip arkama bakınca aralıksız, inatla akıntıya karşı duran sayısız kayık gördüm, kıyıyı, kürekleri ve yönümü anımsadım ve geriye, akıntı yukarı, kıyıya doğru kürek çekmeye başladım.

Kıyı Tanrı'ydı, yön bağlılıktı, kürekler bana gösterilen kıyıya doğru kürek çekme özgürlüğü, yani Tanrı'ya kavuşma özgürlüğüydü. Böylece yaşama gücü içimde yeniden canlanmış, yeniden yaşamaya başlamıştım.

XIII

Yaşadığımız şeyin hayat değil, sadece hayata benzer bir şey olduğunu, içinde yaşadığımız bolluk koşullarının bizi hayatı anlama olanağından yoksun bıraktığını ve hayatı anlamak için istisnaların yani biz hayat asalaklarının hayatını değil, hayatı yapan, basit, emekçi halkın hayatını ve onun bu hayata verdiği anlamı anlamak gerektiğini kabul edip bizim çevrenin hayatından elimi eteğimi çektim. Çevremdeki basit, emekçi halk Rus halkıydı ve ben yönümü ona ve onun hayata verdiği anlama çevirdim. Bu anlam, şöyle ifade edilebilirdi: Her insan bu dünyaya Tanrı'nın iradesiyle gelmiştir. Ve Tanrı, insanı öyle yaratmıştır ki, her insan ruhunu öldürebilir de kurtarabilir de. İnsanın hayattaki görevi ruhunu kurtarmaktır; ruhunu kurtarmak için Tanrı'nın buyruklarına göre yaşamak, Tanrı'nın buyruklarına göre yaşamak içinse hayatın bütün eğlencelerinden el çekmek, çalışmak, boyun eğmek, sabretmek ve merhametli olmak gerekir. Halk bu anlamı, kendisine papazlar tarafından ve halkın içinde yaşayan, efsanelerde, atasözlerinde, masallarda ifadesini bulan geleneklerle aktarılmış ve aktarılmakta olan inancın tamamından çıkarır. Bu, benim anladığım ve yüreğime yakın bir anlamdı. Ancak benim de içinde yaşadığım, hizipçi olmayan halkımızın arasında beni kendinden uzaklaştıran ve gözü-

me açıklanamaz görünen birtakım gizemler, kilise ayinleri, oruçlar, kutsal kalıntılara ve ikonalara tapınma gibi pek çok şey, halk inancının bu anlamıyla kopmaz bir şekilde ilişkilidir. Halk bunların birini diğerinden ayıramaz, ben de ayıramıyordum. Halkın inancına girmiş olan pek çok şey bana ne kadar garip görünse de hepsini kabul etmiştim; ayinlere gidiyordum, sabah ve akşam dua ediyordum, perhiz yaparak kiliseye gidiyordum ve ilk zamanlar aklım hiçbir şeye karşı çıkmıyordu. Eskiden bana olanaksız gelen şey, şimdi bende bir itiraz uyandırmıyordu.

İnançla ilgili olarak şimdikiyle o zamanki tavrım birbirinden son derece farklıydı. Önceden hayatın kendisi bana anlam dolu gelirdi ve inancı, benim için son derece gereksiz, akıldışı ve yaşamla bağlantısı olmayan tezlerin keyfi bir şekilde ileri sürülmesi olarak tasavvur ederdim. O zaman bu tezlerin nasıl bir anlama sahip olduğunu kendime sormuş ve bir anlama sahip olmadıklarından emin olunca da onlardan vazgeçmiştim. Şimdi ise tam tersine hayatımın hiçbir anlama sahip olmadığını ve olamayacağını kesinlikle biliyordum ve inanç tezleri bana sadece gereksiz görünmemekle kalmıyor, hayatın anlamını bir tek bunların verdiği kanısına kuşku götürmez bir deneyimle varmış bulunuyordum. Önceden bu tezlere son derece gereksiz, saçma sapan şeyler olarak bakardım, şimdi ise onları anlamasam da anlamın bu tezlerde olduğunu biliyor ve kendime bunları anlamayı öğrenmek gerektiğini söylüyordum.

Şu muhakemeyi yapıyor, kendime şöyle diyordum: "İnanç bilgisi de akıl sahibi tüm insanlık gibi, gizemli bir temelden geliyor. Bu temel Tanrı'dır; O, insan bedeninin de aklının da temelidir. Nasıl bedenim, Tanrı'dan başlayıp bir sıra izleyerek bana kadar geldiyse, aklım ve yaşam konusundaki algılarım da aynı şekilde bana kadar gelmiştir ve dolayısıyla bu yaşam algımın bütün gelişim basamakları da yanlış olamaz. İnsanların gerçekten inandıkları her şey ger-

çek olmalıdır; bu gerçek farklı şekillerde ifade edilmiş olabilir ama yalan olamaz, dolayısıyla bu gerçek eğer bana yalan gibi geliyorsa, sadece ve sadece benim onu anlamadığım anlamına gelir bu." Ayrıca kendime şöyle diyordum: "Her inancın özü, onun hayata, ölümle birlikte yok olmayacak bir anlam vermesidir. Debdebe içinde ölmekte olan bir kralın, çalışmaktan canı çıkmış yaşlı bir kölenin, aklı ermeyen bir çocuğun, bilge bir yaşlının, yarı akıllı bir kocakarının, mutlu, genç bir kadının, ihtirastan yanıp tutuşan bir delikanlının, en farklı yaşam ve eğitim koşullarından gelen tüm insanların sorusuna inancın yanıt verebilmesi doğaldır; hayatın o ezeli ve biricik sorusu olan 'Ben neden yaşıyorum, benim hayatımın sonucu ne olacak?' sorusunun eğer tek bir yanıtı varsa, bu yanıtın öz olarak aynı olsa da sonsuz farklı biçimlerde ortaya çıkması doğaldır ve bu yanıt ne kadar tek, ne kadar gerçek, ne kadar derinse, her insanın eğitimine ve konumuna uygun olarak ifade edilirken pek tabii ki o kadar tuhaf, o kadar bozuk bir şekilde ortaya çıkacaktır." Ancak inancın ibadet yönünün tuhaflığını benim açımdan doğrulayan bu düşünceler, hayatımın tek meselesi olan inanç konusunda kuşku duyabileceğim hareketler yapmam için yeterli değildi yine de. İnancın ibadet yanını yerine getirirken halkla kaynaşmış bir durumda olmayı bütün kalbimle istiyor ama bunu yapamıyordum. Bunu yaparsam kendime karşı yalan söylemiş, benim için kutsal olan bir şeyle alay etmiş olabileceğimi hissediyordum. Ama burada da yardımıma yeni Rus ilahiyatçılarımızın eserleri yetişti.

Bu ilahiyatçıların açıklamalarına göre inancın temel dogması, kilisenin yanılmaz oluşudur. Bu dogmanın kabul edilmesinden, kilise tarafından vaaz edilen her şeyin kesinlikle doğru olduğu sonucu çıkıyordu. Sevgiyle birleşen ve bu nedenle de gerçek bilgiye sahip olan inananların toplandığı kilise benim inancımın temeli haline geldi. Tanrısal gerçeğin tek kişinin erişebileceği bir şey olamayacağını, ancak sev-

giyle bir araya gelmiş insanların hepsine birden açılacağını söylüyordum kendime. Gerçeği anlamak için bölünmemek, ayrışmamak gerekir; bölünmemek içinse sevmek ve kabul etmediğin bir şeyle uzlaşmak gerekir. Gerçek, kendini sevgiye açar, bu yüzden de eğer sen kilisenin ibadetlerine uymaz, katılmazsan sevgiye ihanet etmiş olursun; sevgiye ihanet edince de gerçeği algılama olanağından yoksun kalırsın. Bu muhakemedeki yanıltıcılığı o zamanlar görmüyordum. Sevgide birleşmenin, çok büyük bir sevgiyi doğurabileceğini, ancak İznik İnanç Bildirgesi'nde belli sözcüklerle tanımlanmış olan ilahi gerçeği asla veremeyeceğini o zamanlar görmüyordum, sevginin birlik olmak için gerçeğin o bilinen tanımını asla zorunlu kılamayacağını da görmüyordum. Bu muhakemenin hatalarını o zamanlar görmüyordum ve bu muhakeme sayesinde, büyük bölümünü anlamasam da Ortodoks Kilisesi'nin bütün ibadetlerine katılma ve bu ibadetleri gerçekleştirme olanağı bulmuştum. O zamanlar ruhumun bütün gücüyle her tür muhakemeden, çelişkilerden kaçınmaya ve karşılaştığım kilise tezlerini olabildiğince akılcı bir şekilde açıklamaya çalışıyordum.

Kilise ibadetlerini yerine getirirken aklıma boyun eğdiriyor ve kendimi bütün insanlığın sahip olduğu bir geleneğe bağlı kılıyordum. Atalarımla, sevdiklerimle, babamla, annemle, dedelerimle, ninelerimle birleşiyordum. Onlar ve bütün öncekiler inançlıydılar ve yaşıyorlardı, beni dünyaya getirmişlerdi. Halkın içinden gelen, saygı duyduğum insanların milyonlarcasıyla birleşiyordum. Üstelik bu eylemler kötü bir şey içermiyordu (zevklere göz yummayı kötü sayıyordum). Kiliseye gitmek için erkenden kalkarak iyi bir iş yaptığımı ve bunu sadece aklımdan duyduğum kibre boyun eğdirmek için, atalarımla ve çağdaşlarımla yakınlaşmak için, hayatın anlamını aramak adına bedensel rahatımı feda etmek için yaptığımı biliyordum. Perhizde de, her gün yerlere kadar eğilerek dualar okurken de, bütün oruçları tutar-

ken de böyleydi. Bu fedakârlıklar ne kadar önemsiz olursa olsun iyilik adına yapılmış fedakârlıklardı. Perhiz yapıyordum, oruç tutuyordum, evde ve kilisede vakit ibadetlerini yapıyordum. Kilise ayinlerini dinlerken her bir sözcüğü anlamaya çalışıyor ve bu sözcüklere verebildiğimce anlam veriyordum. Ayinde benim için en önemli sözler "Fikir birliğiyle birbirimizi sevelim..." sözleriydi. Daha sonraki "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a inanırız," sözlerini ise geçiyordum, çünkü bu sözleri anlayamıyordum.

XIV

Yaşamak için inanmaya o zamanlar o kadar çok ihtiyacım vardı ki, bilinçsizce din kurallarının çelişkilerini, karanlık noktalarını saklıyordum kendimden. Ancak ayinleri anlamanın bir sınırı vardı. Dualar, belli başlı sözlerinde benim için giderek daha bir açıklık kazanmış olsa da, "Azizler azizesi Meryem Anamızı ve adını andığımız bütün azizleri, kendimizi ve birbirimizi ve bütün hayatımızı İsa Tanrı'ya teslim edeceğiz," gibi sözleri kendime açıklasam da, çarla ve çarın akrabalarıyla ilgili duaların sık sık tekrarlanmasını, onların başkalarından daha fazla ayartılmalarıyla ve bu yüzden de daha fazla dua beklemeleriyle, bu duaların düşmanı ve hasmını ayağının altına alıp boyun eğdirme duaları olmasıyla, bu duaları düşmanın kötülük demek olduğu şeklinde açıklasam da, Kerûbî duası gibi diğer dualar ve ekmek-şarap ayininin (Ökaristi- Kutsal Komünyon) ya da Yenilmez Voyvoda'nın ve benzerlerinin, tüm bu ayinlerin hemen hemen üçte ikisinin veya tamamının bir açıklaması yoktu ya da ben bunlara açıklama getirirken yalan söylediğimi, böylece de her türlü inanma olasılığını tümden yitirerek Tanrı'yla ilişkimi tamamen yıktığımı hissediyordum.

Belli başlı bayramların kutlanması sırasında da aynı şeyi hissediyordum. Şabat gününü anmayı, yani bir günü Tanrı'ya adamayı anlıyordum. Ama en önemli bayram, ger-

çekliğini tasavvur edemediğim ve anlayamadığım dirilişin anılmasıydı. Ve her hafta kutlanan bir gün, "diriliş" diye adlandırılıyordu.[23] Hiç anlamadığım ekmek-şarap ayini de bu günlerde yapılıyordu. Noel dışında geri kalan on iki bayramın hepsi, benim yadsımamak için düşünmemeye çalıştığım mucizelerin anılmasıyla ilgiliydi: İsa'nın Göğe Yükselişi Bayramı, Pentekost Bayramı (Kutsal Üçleme Günü), Epifani Bayramı (İsa'nın Vaftizi), Meryem Ana'nın Şefaat Bayramı vb. Bu bayramların kutlanması sırasında benim için tam tersi olan bir şeye önem verildiğini hissederek ya beni yatıştıran bir açıklama uyduruyor ya da beni ayartabilecek şeyi görmemek için gözlerimi kapatıyordum.

Bu durum, en çok da vaftiz ve ekmek-şarap ayinleri gibi en önemli sayılan, en bilinen ayinlere katıldığımda oluyordu. Bu ayinlerde anlaşılmaz değil, tamamen anlaşılır eylemlerle karşılaşıyordum: Bu eylemler bana akıl çelici geliyordu ve ya yalan söylemek ya da kabullenmemek gibi bir ikilemde kalıyordum.

Uzun yıllardan sonra ilk kez ekmek-şarap ayinine katıldığım gün hissettiğim o acı veren duyguyu asla unutmayacağım. Ayinler, günah çıkartma, kurallar, bunların hepsi benim için anlaşılır şeylerdi ve hayatın anlamının önümde açılmakta olduğu bilinciyle içimde bir sevinç uyandırıyordu. Ekmek-şarap ayinini, İsa'yı anmak için yapılan ve günahtan arınma, İsa'nın öğretisini tümüyle kabul etme anlamına gelen bir eylem olarak açıklıyordum kendime. Bu açıklama yapmacık bir açıklama idiyse de ben bu yapmacıklığın farkına varmıyordum. Günah çıkarttığım sıradan ve ürkek bir din adamı olan papazın önünde ayıplarımı ortaya dökerek ruhumdaki bütün pisliğin içini dışına çıkarmak için kendimi aşağılar ve boyun eğerken düşüncelerimin duaları yazan pederlerin istekleriyle kaynaşmasından, geçmişte ve şimdiki tüm imanlı insanlarla birlik olmaktan o kadar mutluydum

23 Rusça "Pazar" gününün adı "воскресенье" (voskresenye), "diriliş" anlamına da gelir. (ç.n.)

ki, açıklamamın yapmacıklığını hissetmiyordum bile. Ancak Kutsal Kapı'ya[24] yaklaştığımda ve papaz beni yiyeceğim şeyin gerçek beden, yudumlayacağım şeyin de gerçek kan olduğuna inandığımı tekrarlamak zorunda bıraktığında kalbime bir bıçak saplandı sanki; bu biraz yanlış çalınmış bir notaydı, bu, inancın ne olduğunu belli ki hiç bilmeyen birinin acımasız bir talebiydi.

Ama bunun acımasız bir talep olduğunu ancak şimdi söyleyebiliyorum, o zamansa bunu düşünmemiştim bile, sadece anlatılmaz bir şekilde canım acımıştı. Hayatta her şeyin apaçık olduğunu düşünürken gençliğimdeki durumda değildim artık; aslında inanç dışında hiçbir şey, daha doğrusu ölümden başka hiçbir şey bulamadığım için inanmak yoluna gitmiştim, bu yüzden inancı bir kenara atmayıp boyun eğmiştim. Buna dayanmama yardım eden duyguyu da ruhumda bulmuştum. Bu da kendimi hiçe sayma ve boyun eğme duygusuydu. Boyun eğmiş, kutsal şeylere karşı bir duygu beslemeden, inanma isteğiyle bu kanı ve bedeni yutmuştum ama darbe inmişti bir kere. İleride beni neyin beklediğini bile bile bir kez daha yapamazdım bunu.

Kilise ibadetlerini aynı şekilde yerine getirmeye devam ediyor, ve hâlâ, başıma şimdi anladığım ama o zamanlar bana tuhaf görünen bir şey geldiğinde gerçeğin izlediğim inançta olduğuna inanıyordum.

Gezgin, cahil bir köylünün Tanrı, inanç, hayat ve kurtuluşla ilgili konuşmasını dinledim ve inanç bilgisi önümde açılıverdi. Köylünün hayatla, inançla ilgili düşüncelerini dinlerken halkla yakınlaşıyordum ve gerçeği giderek daha fazla anlıyordum. Çetyi-Minei'yi[25] ve Prologlar'ı[26] okuduğumda

24 Ortodoks Kilisesi'nde ikonastasın ana bölümü olan ve cenneti sembolize eden çift kanatlı kapı. (ç.n.)

25 Çetyi-Minei, Ortodoks Kilisesi azizlerinin hayat hikâyelerinin ve öğütlerinin anlatıldığı kitaplardır. (ç.n.)

26 Prologlar, eski Rusya'da kilise takvimine göre yer verilen kısa hayat hikâyeleri, öğüt verici öyküler kitabıdır. (ç.n.)

da aynı şey başıma geliyordu; bunlar okumayı sevdiğim kitaplar oldu. Mucizeleri hariç tutunca ve bunlara anlam ifade eden birer konu olarak bakınca bu okumalar hayatın anlamını önümde açıyordu. Bu okuma parçalarında Aziz Büyük Makaryos'un, Prens İosaf'ın (Buddha'nın hikâyesi) hayat hikâyeleri, Altın Ağızlı Yuhanna'nın sözleri, kuyudaki gezginle, altın bulan keşişle, vergi toplayıcısı Peter'le ilgili sözler vardı; hepsi de aynı şeyi, ölümün hayatı dışlamadığını açıklayan çilekeşlerin hikâyeleri vardı; bu okuma parçalarında kurtuluşa ermiş, okuma yazma bilmeyen, kilise öğretileri konusunda hiçbir bilgileri olmayan aptal insanların hikâyeleri vardı.

Fakat inançlı bilginlerle karşılaşır karşılaşmaz ve onların kitaplarını alır almaz içimde bir tür kuşku, hoşnutsuzluk, bir tartışma hırsı doğuyordu ve ben onların konuşmalarını anlamaya çalıştıkça gerçekten daha çok uzaklaştığımı ve uçuruma doğru yürüdüğümü hissediyordum.

XV

Okumamış ve cahil oldukları için kim bilir kaç kez köylüleri kıskanmışımdır. Benim açımdan apaçık saçmalık olarak görünen inanç kurallarından onlara yalan gelebilecek hiçbir sonuç çıkmıyordu; bu kuralları kabul edebiliyorlar ve benim de inandığım gerçeğe inanabiliyorlardı. Benim gibi zavallı biri için açık olan tek şey, gerçeğin yalana incecik iplerle bağlı olması ve benim bunu bu şekliyle kabul edemememdi.

Hemen hemen üç yıldır bu şekilde yaşıyordum ve acemi gibi gerçeğe çok az başvurduğum, bana daha aydınlık görünen yere ancak sezgilerimle hareket ederek geldiğim ilk zamanlar bu çatışmalar beni daha az etkiliyordu. Herhangi bir şeyi anlamadığımda kendime "Benim suçum, ben kötüyüm," diyordum. Fakat öğrendiğim gerçekleri ne kadar çok kavrarsam, bunlar hayatımın temelinde ne kadar çok yer alırsa bu çatışmalar da o kadar ağır, o kadar şaşırtıcı oluyordu ve anlayamadığım için anlamamakla kendime yalan söylemeden anlayamamak arasındaki çizgi daha da keskinleşiyordu.

Bu kuşku ve ıstıraplara rağmen hâlâ Ortodoksluğa tutunuyordum. Ancak çözümlenmesi gereken yaşam sorunları ortaya çıkıyordu ve bu sorunların kilise tarafından benim yaşadığım inancın esaslarına karşıt bir şekilde çözümü, beni

Ortodokslukla ilişki kurma olanağından kesinlikle vazgeçiriyordu. Bu sorunların ilki Ortodoks Kilisesi'nin diğer kiliselere, Katolikliğe ve hizipçi denilen kiliselere karşı tavrıydı. Bu sırada inanca olan ilgim yüzünden farklı inançlardan inananlarla, Katoliklerle, Protestanlarla, Eski Ortodokslarla, Malakanlarla[27] vb. yakınlaşıyordum. Bunların arasında yüksek ahlaklı ve gerçekten inanan pek çok insanla karşılaşıyordum. Bu insanlarla kardeş olmak istiyordum. Ama ne oldu? İnsanların hepsini tek bir inançla ve sevgiyle birleştirmeyi vaat eden öğreti, bu öğretinin ta kendisi, en iyi temsilcilerinin ağzından bana, bunların bir yalanın içinde bulunduklarını, onlara yaşama gücü veren şeyin şeytanın ayartması olduğunu ve tek olası gerçeğe sadece bizim sahip olduğumuzu söyledi. Ortodoksların, kendileriyle aynı inanca bağlı olmayan herkesi zındık saydıklarını, Katoliklerin ve diğerlerinin de Ortodoksluğu aynı şekilde dinden sapma olarak kabul ettiklerini gördüm; kendi inançlarını tıpkı Ortodokslar gibi, ki Ortodoksluk bunu gizlemeye çalışır, dış simgelerle ve sözlerle açıklamayan herkese karşı düşmanca davranıldığını gördüm. Böyle de olmak zorundaydı çünkü birincisi, "sen bir yalanın, bense gerçeğin içindeyim," şeklinde bir iddia, bir insanın bir başka insana söyleyebileceği en acımasız, en zalimce sözdür; ikincisi, çocuklarını ve kardeşlerini seven bir insanın, çocuklarını ve kardeşlerini düzmece bir inanca döndürmek isteyen başka insanlara karşı düşmanca davranmaması mümkün değildir. Bu düşmanlık da inanç bilgisi arttığı ölçüde güçlenir. İşte inancın yapması gereken bir şeyi bizzat kendi elleriyle yıktığı hususu da benim gibi gerçeği sevgide birleşmek sanan birinin ister istemez gözüne çarpmıştı.

27 Malakanlar, (Malako Rusça süt, Malakan süt içen demektir) Rus Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmış bir tarikattır. Üyeleri perhizde süt içtikleri için tarikata 1765 yılında bu ad verilmiştir. Malakanlar Ortodoks Kilisesi'ni, kilisenin sırlarını, ayinlerini ve azizleriyle ikonalarına saygı göstermeyi tamamen reddetmişlerdir. İnançlarının tek kaynağı olarak Eski ve Yeni Ahit'i kabul ederler. (ç.n.)

Bu günah, farklı inançların olduğu ülkelerde yaşayan, Katolik'in Ortodoks'a ve Protestan'a, Ortodoks'un Katolik'e ve Protestan'a, Protestan'ın da her ikisine karşı takındığı küçümseyici, kibirli, hiç değişmeyen yadsımayı ve bir Eski Ortodoks'un, bir Paşkovcu'nun,[28] bir Shaker'ın[29] ve diğer bütün inanç sahiplerinin de aynı şekilde davrandığını görmüş olan biz eğitimlilere ilk zamanlarda çok şaşırtıcı bir şekilde açık görünüyordu. Kendi kendine bunun bu kadar basit olması mümkün değil diyorsun ve eğer iki iddia birbirini inkâr ediyorsa, o zaman insanların, inancı oluşturması gereken tek gerçeğin her iki tarafta da olmadığını her şeye rağmen görmemeleri mümkün değil. Burada başka bir şey var. Bunun bir açıklaması vardır diye düşünüyor, bu açıklamayı arıyordum ve bu konuda elime geçirebildiğim her şeyi okuyor, ulaşabildiğim herkese danışıyordum. Ve Sumı Süvarileri'nin, Sumı Süvari Alayı'nı[30] dünyadaki en birinci süvari alayı saydıkları, sarı üniformalı hafif süvarilerin ise dünyadaki en birinci alay olarak sarı süvarileri gördükleri düşüncesinden başka hiçbir sonuç elde edemedim. Tüm farklı inanışlardan din adamları, bunların en iyi temsilcileri, bana kendi inançlarının gerçek olduğunu, diğerlerinin yoldan çıktığını, yapabilecekleri tek şeyin onlar için dua etmek olduğunu söylediler sadece. Başrahiplere, piskoposlara, yaşlı keşişlere, rahiplere gidip soruyordum, hiçbiri bu yoldan çıkmayı bana açıklamayı denemedi bile. İçlerinden sadece biri bana her şeyi açıkladı, ama öyle bir açıklama yaptı ki, bir daha hiç kimseye soru sormadım.

---

28 İngiliz misyoneri Baron Radstock'un Petersburg'da verdiği vaazlarla ortaya çıkmış, müritlerinden müstafi süvari albayı V. A. Paşkov'un adıyla anılan dini tarikatın üyeleri. (ç.n.)

29 Shakerlar, 18. yüzyılda Kuzey Amerika'da ortaya çıkmış bir dini mezhebin üyeleridir. Başlıca yaşam kuralları evlenmemek, ortak mülkiyet ve sürekli çalışmaktır. (ç.n.)

30 Sumı Süvari Alayı, 1765 yılında Ukrayna'nın Sumı kentinde kurulmuş, Rus İmparatorluk Ordusunda şanlı bir yoldan geçmiş, 1768-1774 Rus-Türk Savaşına katılmış bir Kazak alayıdır. (ç.n.)

Dine başvuran her inançsız insan için (ki bütün genç kuşağımız buna dâhildir) şu sorunun birinci sırada bulunduğunu söylüyordum: "Gerçek, neden Luteryanlıkta, Katoliklikte değil de Ortodoksluktadır?" Bunu ona lisede öğretirler, köylü bilmez belki ama bir Protestan'ın, bir Katolik'in de kendi inançlarının tek gerçek olduğunu iddia ettiğini onun bilmemesi olanaksızdır. Her inancın kendi tarafına çektiği tarihsel kanıtlar yeterli değildir. "Daha yukarıdan, daha geniş bir açıyla bakmak gerçek bir inanan için farklılıkları ortadan kaldırıyorsa, bir öğretiyi de farklılıkların ortadan kalkacağı şekilde kavramayı mümkün kılmaz mı?" diyordum. Eski Ortodokslarla birlikte yürüdüğümüz yolda ilerlemek mümkün değil midir? Onlar, haçın, Halleluya'nın ve sunağın çevresinde yürümenin bizde farklı olduğunu ileri sürüyorlardı. "Siz İznik İnanç Bildirgesi'ne, yedi sırra inanıyorsunuz, biz de inanıyoruz," dedik. "Bunu sürdürelim, geri kalan konularda istediğinizi yapın. İnançta önemli olanı, önemsizden üstün tutma konusunda onlarla birleştik. Katoliklerle ilgili de siz başlıca şuna, şuna inanıyorsunuz, filioque (ve Oğul'dan) ve baba konusunda istediğinizi yapın," diyemez miyiz?[31] Ana konu üzerinde birleşip Protestanlara da aynı şeyi söyleyemez miyiz? Konuştuğum kişi düşüncemi kabul etse de bana bu tür ödünlerin ruhani iktidara atalarının inancından geri adım attığı yönünde söz getireceğini ve ayrılık yaratacağını, ruhani iktidarın görevinin atalarından aktarılan Yunan-Rus Ortodoks inancını tüm saflığıyla korumak olduğunu söyledi.

---

31 İznik İnanç Bildirgesi'ne Kutsal Ruh'un Baba ve "Oğul'dan" çıktığını belirten "ve Oğul'dan" sözcüğü eklenmiş olduğu için bundan "Oğul'dan" (Latince filioque) maddesi olarak söz edilir. Bu konu hakkında o kadar çok tartışma olmuştur ki bu durum sonunda Roma Katolik Kilisesi'yle Doğu Ortodoks Kiliseleri'nin M.S.1054 yılında birbirlerinden kopmalarına neden olmuştur. Bu iki kilise "Oğul'dan" maddesi konusunda hâlâ bir görüş birliği içinde değildir. (ç.n.)

Her şeyi anlamıştım. Ben inancı, yaşamın gücünü arıyordum, onlarsa insanlara karşı malum insani görevlerin yerine getirilmesinde en iyi yöntemleri arıyorlardı. Ve bu insani işleri yerine getirirken insanca yerine getiriyorlardı. Yanılgıya düşmüş kardeşlerine üzüldüklerinden, yüce Tanrı'nın mihrabı önünde onlar için dua ettiklerinden ne kadar söz ederlerse etsinler, insani işlerin yerine getirilmesi için zor kullanmak gerekiyordu ve her zaman zor kullanılmıştı, kullanılıyordu ve kullanılacaktı. Şayet iki inanç da kendini gerçek, diğerini yalan sayıyorsa, her ikisi de kardeşlerini gerçeğe celp etme isteğiyle kendi öğretilerini vazedecektir. Ama eğer yanlış olan öğreti, gerçeğe sahip olan kilisenin deneyimsiz evlatlarına vaaz ediliyorsa o zaman bu kilisenin, evlatlarını ayartmaya çalışan o insanı uzaklaştırmaması, kitaplarını yakmaması mümkün değildir. Hayattaki en önemli mesele olan inanç konusunda kilisenin evlatlarını ayartmaya kalkışan, Ortodoks düşüncesine göre sahte bir inancın ateşiyle yanan bir tarikatçıya ne yapılmalıdır? Kellesini kesmekten ya da zindana atmaktan başka ne yapılır? Aleksey Mihayloviç[32] zamanında ateşte yakıyorlardı, yani o zamanın en büyük cezasını veriyorlardı; günümüzde de en yüksek cezayı veriyorlar, yani hücreye kapatıyorlar. Ben de din adına neler yapıldığını görüp dehşete düştüm ve Ortodoksluktan neredeyse tamamen koptum. Kilisenin yaşam meselelerine yaklaşımıyla ilgili ikinci sorun da savaş ve idamlar konusundadır.

O sırada Rusya'da savaş vardı.[33] Ruslar Hristiyanlık aşkına kardeşlerini öldürüyordu. Bu konuyu düşünmemek elde değil. İnsan öldürmenin, her inancın ilk esaslarından birine ters düşen bir kötülük olduğunu görmemek olanak-

32 Aleksey Mihayloviç (1629-1676), Romanovlar hanedanından ikinci çardır. Onun zamanında Eski Ortodoksların inançları nedeniyle yakılarak ölüm cezasına çarptırılmış olmalarından söz ediliyor. (R.y.n.)

33 1877-1878 Rus-Türk Savaşından söz ediliyor. (R.y.n.)

sızdı. Ancak kiliselerde silahlarımızın başarısı için dua ediliyor, inanç öğreticileri bu cinayeti inançtan kaynaklanan bir iş olarak kabul ediyorlardı. Sadece savaşta işlenen bu cinayetleri değil, savaştan sonraki kargaşa zamanında da yanlış inanca sapmış çaresiz gençlerin öldürülmesini onaylayan kilise üyeleri, din öğretmenleri, keşişler, papazlar gördüm. Hristiyanlık vaazı veren insanlar tarafından yapılanların hepsini inceledim ve dehşete kapıldım.

XVI

Kuşkulanmayı bırakmış, katıldığım inançla ilgili bilgilerde her şeyin gerçek olmadığına tamamen inanmıştım. Eskiden din kurallarının hepsinin düzmece olduğunu söylerdim ama artık bunu söylemem mümkün değildi. Halkın tamamı gerçeğin bilgisine sahipti, bundan kuşku yoktu, çünkü başka türlü yaşayamazlardı. Ayrıca gerçek bilgisine artık ben de ulaşmıştım, artık onunla yaşıyordum ve onun tüm doğrularını hissediyordum; ancak aynı bilginin içinde yalan da vardı. Bundan da kuşku duymadan edemiyordum. Eskiden beni itip uzaklaştıran her şey şimdi canlı bir şekilde karşımdaydı. Beni uzaklaştırmış olan bu yalan katışığının, halkta kilise temsilcilerine oranla daha az bulunduğunu gördüğüm halde halkın inançlarında da yalanın gerçeğe karışmış olduğunu görüyordum.

Fakat yalan nereden, gerçek nereden geliyordu? Yalan da gerçek de kilise denen şey tarafından söylenmişti. Yalan da gerçek de gelenekte, kutsal denilen sözlü ve yazılı geleneklerdeydi.

İster istemez bu yazılı ve sözlü gelenekleri incelemeye ve araştırmaya, yani şimdiye kadar o kadar çok korktuğum bir şeyi araştırmaya giriştim.

Bir zamanlar gereksiz görerek büyük bir küçümsemeyle bir kenara attığım ilahiyat bilimini incelemeye başladım.

O zamanlar ilahiyat bana bir dizi gereksiz saçmalık olarak görünüyordu, o zamanlar bana açık ve anlam dolu görünen yaşam gerçekleriyle sarılıydım her yandan; şimdiyse sağlam bir kafanın almayacağı bir şeyi bir kenara atmaktan mutlu olurdum ama gidecek bir yer kalmamıştı. Hayatın anlamıyla ilgili olarak önümde açılmış olan biricik bilgi bu inanca dayanıyordu ya da en azından bu inançla kopmaz bir bağlantısı vardı. Benim eski, katı aklıma ne kadar tuhaf görünse de bu inanç tek kurtuluş umuduydu. Onu anlamak, hatta bir bilim savını anladığım gibi değil de farklı bir biçimde anlamak için dikkatle, özenle incelemem, araştırmam gerekiyordu. Ben bunu aramıyordum ve inanç bilgisinin karakteristik özelliğini bildiğim için bunu arayamazdım zaten. Bütünün açıklamasını aramayacağım. Bütünün açıklamasının, bütünün kaynağı gibi sonsuzlukta saklı olduğunu biliyorum. Ancak kaçınılmaz-açıklanamaz olana doğru ilerleyebilecek şekilde anlamak istiyorum; ben, açıklanamaz olan her şeyin, aklımın taleplerinin yanlışlığı yüzünden değil (bu talepler doğru ve ben bunların dışında hiçbir şeyi anlayamam), aklımın sınırlarını gördüğüm için böyle olmasını istiyorum. Açıklanamayan her bir savın bana bir inanç yükümlülüğü olarak değil, aklın gereği olarak görünmesi şeklinde anlamak istiyorum.

Gerçeğin öğretide var olduğundan kuşkum yok; ama öğretide yalan olduğu da kuşkusuz ve ben gerçekle yalanı bulmalı, birini diğerinden ayırmalıyım. Ve işte bu işe giriştim. Bu öğretide neyi yanlış, neyi gerçek buldum ve hangi sonuçlara vardım; eğer bir değer taşıyorsa ve birileri için gerekli bir şeyse, herhalde bir gün bir yerde basılacak olan bu eserin bundan sonraki kısımlarını da işte bunlar oluşturuyor.

***

Bunlar üç yıl önce benim tarafımdan yazılmıştı.

Basılan bu bölümü gözden geçirirken ve düşüncelerimin akışına ve içimde doğan duygulara geri dönerken bunları yeni baştan yaşadığım şu günlerde bir düş gördüm. Bu düş, başımdan geçen ve anlattığım her şeyi benim açımdan kısa, özlü bir şekilde ifade ediyordu; bu düşü anlatırsam bu sayfalarda bu kadar uzun anlatılmış olan her şeyi beni anlayan insanlar için de tazeleyeceğini, açıklığa kavuşturacağını ve bir bütün haline getireceğini sanıyorum. İşte gördüğüm düş: Yatakta yattığımı görüyorum. Ne iyiyim ne de kötü, sırtüstü yatıyorum. Ancak bu şekilde yatmamın iyi olup olmadığını düşünmeye başlıyorum; sanki bacaklarımda rahatsız edici bir şey var: Bacaklarım ya kısalmış ya da düz değil, ancak rahatsız edici bir şey var; bacaklarımı hafifçe oynatıyorum ve bunu yaparken de o ana kadar aklıma gelmeyen bir şeyi, nasıl ve nerede yattığımı etraflıca düşünmeye başlıyorum. Yattığım yatağı gözden geçirirken karyolanın kenarlarına bağlanmış iplerden örülmüş bir hamakta yattığımı görüyorum. Ayaklarım bir ipin üstünde, baldırlarım başka bir ipin üstünde duruyor, bacaklarım rahat değil. Bu iplerin hareket ettirilebileceğini biliyorum. Ve bacaklarımın bir hareketiyle en kenardaki ipi bacaklarımın altına itiyorum. Böyle daha rahat olacakmış gibi geliyor. Ancak çok uzağa itmiş olmalıyım ki, ipi ayaklarımla yakalamak istiyorum ama bu hareketle birlikte diğer ip de baldırlarımın altından kayıyor ve ayaklarım sarkıyor. Hemen düzelip yerleşeceğimden tamamen emin bir şekilde bütün vücudumla hareket ediyorum; ama bu hareketimle öbür ipler de altımdan kayıp yer değiştiriyor ve durumun iyice bozulduğunu görüyorum. Vücudumun alt kısmı tamamen kayarak asılı kalıyor, ayaklarım yere değmiyor. Sadece sırtımın üst kısmıyla dayanıyorum ve rahatsız hissetmekten öte korkuyorum da nedense. Hemen o anda daha önce aklıma gelmeyen bir soruyu soruyorum kendi kendime: "Ben nerede ve neyin üstünde yatıyorum?"

Çevreme bakmaya başlıyorum, önce de aşağıya, vücudumun sarktığı ve birazdan düşeceğimi hissettiğim yere bakıyorum. Aşağı bakıyor ve gözlerime inanamıyorum. Öyle çok yüksek bir kule ya da tepe gibi bir yerde değil, asla hayal edemeyeceğim bir yükseklikteyim.

Orada, aşağıda, üzerinde asılı olduğum ve beni içine çeken bu dipsiz kuyuda bir şey görüp görmediğimi bile anlayamıyorum. Yüreğim daralıyor, dehşete kapılıyorum. Oraya bakmaktan korkuyorum. Oraya bakacak olursam son iplerden de hemen aşağı kayacağımı ve öleceğimi hissediyorum. Bakmıyorum, ama bakınamak daha kötü, çünkü son iplerden de kurtulur kurtulmaz başıma neler geleceğini düşünüyorum. Korkudan son dayanma gücümü de kaybettiğimi, sırtüstü yavaş yavaş aşağı doğru kaydığımı hissediyorum. Birkaç saniye sonra düşeceğim. İşte o zaman aklıma bu gerçek olamaz düşüncesi geliyor. Bu bir düş. Uyanmalıyım. Uyanmaya çalışıyorum ama uyanamıyorum. "Ne yapmalı, ne yapmalı?" diye soruyorum kendime ve yukarı bakıyorum. Yukarıda da dipsiz bir kuyu var. Bu gök kuyusuna bakıp aşağıdaki kuyuyu unutmaya çalışıyorum ve gerçekten de unutuyorum. Aşağıdaki sonsuzluk beni itip korkutuyor; yukarıdaki sonsuzluk ise çekiyor ve onaylıyor. Uçurumun tepesinde henüz altımdan kaymamış son iplerin üstünde aynı şekilde asılı duruyorum; asılı durduğumu biliyorum ama sadece yukarı bakıyorum ve korkum geçiyor. Hani insanın düşünde olur ya, bir ses "Fark et artık bunu, bu O!" diyor ve ben yukardaki sonsuzluğun gitgide daha ötelerine bakıyor, sakinleştiğimi hissediyorum; olanların hepsini hatırlıyorum, bunların nasıl olduğunu, ayaklarımı nasıl oynattığımı, nasıl asılı kaldığımı, nasıl korkuya kapıldığımı, yukarı bakmaya başlayarak bu korkudan nasıl kurtulduğumu hatırlıyorum. Ve kendime soruyorum: "Ya şimdi ne olacak, hep böyle asılı mı kalacağım?" Ve çevreme bakmaktan çok dayandığım destek noktasını bütün vücudumla hissetmeye

çalışıyorum. Artık sarkmadığımı, düşmediğimi, sımsıkı tutunduğumu görüyorum. Nasıl tutunduğumu soruyorum kendime, elimle kendimi yokluyorum, etrafıma bakıyorum ve altımda, vücudumun ortasına denk gelen yerde tek bir ip olduğunu ve yukarı bakarak bu ipin üzerinde çok sağlam bir dengede yattığımı, daha önce de bir tek bu ipin beni tuttuğunu görüyorum. Tutunmama yardım eden bu mekanizma, gerçekte hiçbir anlamı olmasa da düşte olduğu gibi burada da bana çok doğal, anlaşılır ve kuşkuya yer bırakmayacak bir mekanizma olarak görünüyor. Hatta bunu daha önce nasıl anlamadığıma hayret ediyorum düşümde. Meğer başucumda bir sütun duruyormuş ve bu incecik sütun hiçbir şeye dayanmadığı halde sağlamlığından hiç kuşku yokmuş. Bu sütundan çok ustaca ve aynı zamanda basit bir ilmek geçirilmiş, eğer vücudunun ortasını bu ilmeğin üzerine denk getirip yatarsan ve yukarı bakarsan düşmek gibi bir sorun kalmıyormuş. Bütün bunları anladım, sevinip sakinleştim. Sanki birisi bana şöyle diyordu: "İyi bak ve sakın unutma." Tam o sırada uyandım.

SON

Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910): Anna Karenina, Savaş ve Barış, Diriliş*'in büyük yazarı, yaşamının son otuz yılında kendini insan, aile, din, devlet, toplum, özgürlük, boyun eğme, başkaldırma, sanat ve estetik konularında kuramsal çalışmalara da verdi. Bu dönemde yazdığı roman ve öykülerinde yıllarca üzerinde düşündüğü insanlık sorunlarını edebi bir kurguyla ele aldı. Tolstoy'un 1882 yılında tamamladığı* İtiraf*, dinî sansür nedeniyle ilk kez 1884'te Cenevre'de basıldı. Rusya'daysa tam metin olarak ancak 1906 yılında yayımlanabildi. Hayatının hiçbir evresinde kendini sorgulamaktan, günahlarını itiraf etmekten geri durmayan Tolstoy,* İtiraf*'ı için bir mektubunda şunları yazar: "Yeni yapıtımın asıl hedefi, yaşamıma karşı okurda tiksinti uyandırmak."* İtiraf*, 1870'lerde dünya görüşünde bir kırılma yaşayan Tolstoy'un, kendi deyimiyle "ikinci doğumu"ndan sonra yazdığı ilk eserdir.*

Ayşe Hacıhasanoğlu (1952): DTCF Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Bir süre SSCB Büyükelçiliği Basın Bürosu'nda çevirmen olarak çalıştı. Edebiyat ve sosyal bilimler alanında çeviriler yaptı. Dostoyevski, Tolstoy, Gorki, Bagirov eserlerini Türkçeye kazandırdığı yazarlar arasında yer almaktadır.

9 786254 292750